శ్రీ ర స్తు.

శ్రీమతే విఖనసేనమః

శ్రీవైఖానససూత్రభాష్యకారేణ

శ్రీనృసింహవాజపేయయాజినా

ప్రణీతమ్

శ్రీ వైఖానస సూత్ర దర్పణమ్.

శ్రీ. ఉ. చ.

శ్రీనివాసభట్టాచార్యేణ పరిష్కృతం

శ్రీనారాయణం శేషాచార్యేణ

హేలాపురీవిరాజమాన

మంజువాణీముద్రాక్షరశాలాయాం

ముద్రాపయిత్వా

ప్రకటీకృతమ్

విజయతామ్

ఏతన్మూల్యం పాదరూప్యం.

1915.

శ్రీనివాసాయనమః

శ్రీమతేవిఖనసే నమః

శ్రీవైఖానస విద్వద్బృందమునకు ప్రణామసహస్ర పూర్వకమగు సవినయ విజ్ఞాపనము.—

ఐహికాముష్మికాపవర్గములకు శ్రౌతస్మార్త కర్మములె సాధనములై యున్నవి. వీటికి పదునెనిమిది గృహ్యసూత్రములు ముఖ్యాకరములై యున్నవి. సర్వసూత్రములయందును "ఆద్యత్వాత్సర్వసూత్రాణాం వైష్ణవత్వాచ్చసర్వశః" అను భృగువచనమువలన శ్రీ వైఖానస సూత్రము మొదటిదియనుటకు సందేహ మించుకయును లేదు.

ఇది "శ్లో॥ అల్పాక్షరమసన్దిగ్ధంసారవద్విశ్వతోముఖం
అస్తోభమనవద్యంచసూత్రం సూత్రవిదోవిదుః॥

అనునట్లు స్వల్పాక్షరములు కలదియు, నర్థవిశేషము కలిగియుండుటచే సర్వజనులకు తెలియు నవశ్యకముగ నుండెను. గనుకనే "సూత్రంవైఖానసాఖ్యంగహనమపి" యని యీగ్రన్థకర్త వ్రాసియున్నాడు. ఈసూత్రార్థము ను సర్వజనులు సులభముగా తెలిసికొనుటకై సూత్రదర్పణ మను నీగ్రన్థము ప్రయోగరూపముగ రచించఁబడినది. దీని

నవలోకించినమాత్రమున సూత్రార్థము నిస్సంశయముగ తెలియదగియుండుటవలన నీగ్రంథమునకు దర్పణమను నామము సార్థకమయ్యెను.

శ్రీవైఖానస సూత్రభాష్యకర్తయును మాధవాచార్యపుత్రుడునగు శ్రీనృసింహవాజపేయయాజియే పిన్నవయసున అనగా క్రతుదీక్షకంటె పూర్వమున నీగ్రన్థమును రచియించుటచేత "నృసింహః" అని గ్రంథాదియందును "నృసింహవిరచితే" యని ప్రకరణాంతరములయందు నుచ్చరించెను.

ఇందులకు దృష్టాంతములేమనగా ఒకటి-శ్రీసూత్రభాష్యమున పటలములుగ నెచ్చట వ్రాసెనో ప్రయోగదర్పణమున నచ్చటనే ప్రకరణములనునిర్ణయించెను. రెండు-సూత్రమున గూఢాభిప్రాయములుగల యనేక స్థలములయందు భాష్యము ననుసరించియే ప్రయోగ మీగ్రన్థమున వ్రాయబడినది.

ముందు శ్రీ భాష్యాదిమధ్యాంతములయందువలె నీగ్రంథాదియందు శ్రీరాముని నమస్కరించెను.

ఈగ్రన్థముమూడుప్రశ్నములవరకు శ్రీమార్గ రాం

పిచ్చళ్ల భట్టర్ కోదండ రామాచార్య పాకయాజులవారు సం పూర్ణశ్రమతో సంపాదించి మాకు దయచేసిరి.

మరికొంతకాలమునకు అపర ప్రయోగ రూపమగు పంచమప్రశ్నముగూడ వారిచేసంపాదింపబడినది. కానియీ ప్రశ్నము సంపూర్ణముగా లభించుటవలన ప్రస్తుతమునము ద్రింపించుట కనుకూలముగాకయుండెను. ఏమహాత్ములైన ముద్రితములుగాని ప్రశ్నములనుగాని పంచమప్రశ్నాంతమునుగాని దయచేసి పంపినయెడల మిగులసంతోషముతో గ్రహించి ముద్రింపించగలము.

ఈపుస్తకముశ్రీవైఖానస గ్రంథసంపాదన తత్పరులగు శ్రీమాన్ దేవయజనం వేంకటరామాచార్యులవారిప్రేరణచే ఉల్లిపాలెం గ్రామనివాసులగు శ్రీ. ఉ. వే. శ్రీమాన్ నారాయణం శ్రీరామాచార్యులవారి ద్వితీయపుత్రులగు శేషాచార్యులవారి ద్రవ్యసహాయమువలన ముద్రింపించబడినది

ఇట్లు విబుధజనవిధేయుడు,

ఉ॥ చ॥ శ్రీనివాసభట్టాచార్యులు.

శ్రీ రస్తు నమః

విజ్ఞాపనము.

సకలశాస్త్రసుప్రసిద్ధులగు శ్రీమద్విఖనోమహామునీంద్రులచే సకలజనోత్తరణమునకై రచియించబడిన శ్రీవైఖానసగృహ్యసూత్రము బోధాయనాది సూత్రకర్తలచేతను, మన్వాది స్మృతికర్తలచేతను, వాల్మీక్యాది మహాకవులచేతను, మరియు ననేకులచే ప్రమాణతమముగా నంగీకరించబడియు నీకలికాలమహిమచే మిగుల కార్శ్యమును పొందియుండెను. దీనిపునరుద్ధరణమునకై యనేకపండిత సహాయము ద్రవ్యసహాయము ముఖ్యావశ్యకములై యున్నవి. ఈ యుభయసహాయమునకై సకలవైఖానస మహీసురమండలము పరిణతిసహస్రపూర్వకముగ ప్రార్థింపబడుచున్నది.

ఇట్లువిద్వజ్జనవిధేయులు,

ఉ.చ. శ్రీనివాసభట్టాచార్యులు,

శనివారప్పేట, ఏలూరుతాలూకా,

కృష్ణాజిల్లా.

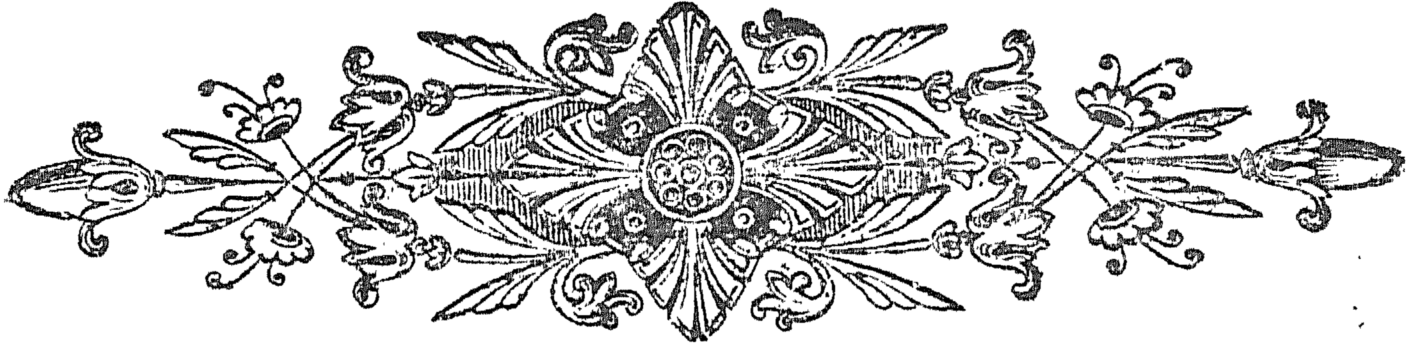
దే॥ వేంకటరామాచార్యులు,

యీపూరు, అనంతవరంపోస్టు,

గుంటూరుజిల్లా.

ఈ గ్రంథము వలయువారు.—

పై విలాసములకు తమ విలాసమును తెలుగు లిపిన వ్రాసి తెప్పించుకొన వలయును.

— శ్రీ నివాసాయ నమః —

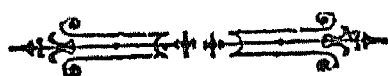
—* శ్రీమద్విఖనస మహాగురవే నమః *—

శ్రీ వైఖానససూత్రదర్పణే

ప్రథమప్రశ్నప్రారమ్భః

శ్లో॥ శ్రీలక్ష్మీవల్లభారమ్భాం విఖనోమునిమధ్యమామ్।
అస్మదాచార్యపర్యన్తాం వన్దేగురుపరమ్పరామ్॥

నత్వా రామాఙ్ఘ్రికఞ్జం సురవర మకుటప్రోజ్జ్వలద్రత్ననిత్యజ్వాలామాలాసవితా స్ఫుటితమనఘ చిత్తాళిభిస్సేవ్యమానమ్ । సూత్రం వైఖానసాఖ్యం గహనమపి సమాలోచ్య సమ్యఙ్నృసింహో బోధార్థం బాలకానాం స్ఫుటమతిసులభం వక్తి తద్దర్పణాఖ్యమ్॥

—*ఉపోద్ఘాతః*—

అథనిషేకఋతుసఙ్గమనగర్భాధానపుంసవనసీమన్త విష్ణుబలి జాతకర్మోత్థాన నామకరణాన్నప్రాశనప్రవాసాగమనపిణ్డవర్ధనచౌలకోపనయన పారాయణవ్రతబన్ధవిసర్గోపాకర్మ సమావర్తనపాణిగ్రహణానీత్యష్టాదశ శారీరాస్సంస్కారాః। బ్రహ్మదేవపితృభూతమనుష్యయజ్ఞా అహరహనుష్ఠేయాస్స్థాలీపాకః ప్రతిపక్షం, మాసిశ్రాద్ధం పిణ్డపితృయజ్ఞః ప్రతిమాస, మాగ్రయణమష్టకా చైత్ర్యాశ్వయుజీచ ప్రతిసంవత్సర, మితిసప్తపాకయజ్ఞాః। అగ్న్యాధేయంసకృ, దగ్నిహోత్రంసాయంప్రాత, ర్దర్శపూర్ణమాసౌపక్షంపక్ష, మాగ్రయణేష్టిః ప్రతిమాసం చాతుర్మాస్యాసకృ, న్నిరూఢపశుబంధః ప్రతివర్షం, సౌత్రామణిస్సకృ, దితిసప్తహవిర్యజ్ఞాః। అగ్నిష్టోమోఽత్యగ్నిష్టోమఉక్థ్యష్షోడశీవాజపేయోఽతిరాత్రోఽప్తోర్యామ ఇతిసప్తసోమయజ్ఞాః। ప్రథమమగ్నిష్టోమో యష్టవ్యోఽతిరాత్రోవేతి కేచిదిచ్ఛంతి । వైఖానసానామేత ఏవ ద్వావింశద్యజ్ఞా ధర్మోక్త క్రమేణ కర్తవ్యాః। నిషేకాద్యాజాతకా త్సంస్కృతో బ్రాహ్మణ్యాం తత్పితేర్జాతోమాత్ర స్తదనంతరకర్మభి స్సంస్కృతః కాలోపనీత స్సావిత్ర్యధ్యయనా ద్బ్రాహ్మణో వేదమధీత్య కృతపాణిగ్రహణో గృహస్థః పాకయజ్ఞయాజీ శ్రోత్రియ ఆహితాగ్నిశ్చ హవిర్యజ్ఞయాజ్యనూచానస్సోమయజ్ఞయాజీ భ్రూ

౯ ఏతత్సర్గస్సాకారసంయుక్తో నియమయమవానృషికల్ప
స్సషడంగ చతుర్వేదపారాయణ తపోయోగతత్పరఋషి
నారాయణపరాయణో నిర్ద్వన్ద్వోమునిః పూర్వసర్గస్సాకా
రా దుత్తరసర్గస్సాకారో వరీయానితివిజ్ఞాయతే॥
ఇతిశ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ప్ర
థమప్రశ్నే ఉపోద్ఘాతః ప్రథమప్రకరణమ్॥

—* శౌ చ వి ధిః *—

అథచతుర్ణామాశ్రమిణామాచార స్సూర్యోదయా
త్ప్రాగేవముహూర్తే బ్రాహ్మేప్రబుద్ధశ్చోత్థాయ హరి
హరిహరిరిత్యుచ్చార్య గ్రామాత్ప్రాచీముదీచీంనైరృ
తీంవా దిశంగత్వా తృణైర్భూమిమన్తర్ధాయ వాససాశిరః
పరివృత్య నిష్ఠీవనోచ్ఛ్వాసవర్జితోఽహ్నిసన్ధ్యయో శ్చోద
ఙ్ముఖోరాత్రౌదక్షిణాముఖో దక్షిణకర్ణధృత యజ్ఞోపవీతో
విణ్మూత్రోత్సర్జనం కుర్యా త్తతోగృహీతశిశ్నశ్చోత్థా
య గన్ధలేపక్షయకరం శౌచంకుర్యా న్మృదంగృహీత్వోద్ధృ
తతోయేన క్రమాన్మూత్రపురీషయో శ్శిశ్నేద్వే హస్త
యోఃప్రత్యేకంద్వే, గుదే షడ్వామకరే దశ తథోభయోఃక
రయో ర్మృదం దత్వా బ్రహ్మచారీ గృహస్థశ్చనాభేరధో
వామేన తదూర్ధ్వం దక్షిణేనచపాణినా శౌచం కుర్యాద్వానస్థ
సన్యాసినోరేతద్ద్విగుణంభవతి సమృజ్జలేనపునః పాదౌహస్తౌ
చప్రక్షాళ్యతతోయథావిధ్యాచమనం కృత్వా

దన్తధావనమ్.

హస్తౌజాన్వంతరాకృత్వా తిక్తంకటుకషాయంవా ద్వాదశాఙ్గులాయామం దన్తకాష్ఠ * మాయుర్బలమితిగృహీత్వా పాలాశకార్పాసౌ హిత్వా ప్రతిపద్దర్శ నవమీషష్ఠీ చతుర్దశ్యష్టమ్యేకాదశీషు భానువాసరే శ్రాద్ధదినేషుచ హిత్వా నిత్యంకుర్యా త్కాష్ఠానామలాభే ద్వాదశగణ్డూషైర్విశుద్ధ్యతి॥

—* నిత్యస్నానమ్. *—

అథ పవిత్రపాణిస్స్నానంకుర్యా దభిషేకందివ్యంవా యవ్యమాగ్నేయం గుర్వనుజ్ఞేతి పఞ్చవిధం నద్యలాభేతటాకే తదలాభేకూపేవా స్నాయాత్ప్రాఙ్ముఖ ఉదఙ్ముఖోవాఽఽచామత్యామణిబన్ధాత్పాణీ ఆజానోః పాదౌచ దక్షిణాదిప్రత్యేకంప్రక్షాళ్య జలస్థలేష్వాసీనః ఫేనబుద్బుదరహిత మవిచ్ఛిన్నముదకం గోకర్ణాకృతిహస్తేనాదాయ తలాదిక్రమేణప్రదక్షిణం బ్రహ్మదైవార్షపైతృకతీర్థాని జ్ఞాత్వా బ్రాహ్మణతీర్థేన త్రిఃపిబే త్తతోఙ్గుష్ఠమూలేన ద్విరోష్ఠౌపరిమృజ్యా గ్నిర్వాయుప్రజాపతిసూర్యేన్ద్రాః క్రమేణాఙ్గుష్ఠాదీనాం దేవతాభవం త్యఙ్గుష్ఠప్రాజాపత్యాభ్యాంముఖంమార్ష్టి

---

*ఆయుర్బలంయశోవర్చః ప్రజాంపశువసూనిచ। బ్రహ్మప్రజ్ఞాంచ మేధాంచ త్వంనోదేహివనస్పతే॥

గ్నేయమైత్రాభ్యాంచక్షుషీ, ఆగ్నేయవాయవ్యాభ్యాంనాసి
కే, ఆగ్నేయైంద్రాభ్యాంశ్రోత్రే, భుజౌ చాగ్నేయేన, హృద
యంసర్వైర్నాభిమాగ్నేయేన,ప్రత్యవయవమపస్స్పృష్ట్వా
జఙ్ఘయోర్వామేపాణావప్యభ్యుక్ష్య సర్వాఙ్గుళిభిర్మూర్ధా
న మిత్యమంత్రక మథసమంత్రక మిన్ద్రోహముభాభ్యామి
తిహస్తావాపఃపాదావితి పాదౌచప్రక్షాళ్యాపఃపునంత్విత్యా
చమనంకరోతి కేచిదృగ్వేదఃప్రీణాతు యజుర్వేదఃప్రీణాతు
సామవేదఃప్రీణాత్వితి బ్రాహ్మణోహృదయంగమాః క్ష
త్రియఃకణ్ఠగా వైశ్యాస్తాలుగాశ్చ త్రిరపఃపీత్వాఽ థర్వవే
దఃప్రీణా త్వితిహాసవేదఃప్రీణాత్వితి కపోలేస్పృష్ట్వా చంద్ర
మా ఇతిముఖంమార్ష్టి మహేశ్వర ఇతిమూర్ధాన మాది
త్యస్సోమఇతి చక్షుషీ దిశఇతిశ్రోత్రే వాయురితినాసికే
ఇంద్రఇతిభుజౌ విష్ణురితిహృదయ మగ్నిరితినాభిం పూర్వో
క్తాఙ్గుళిభిస్స్పృష్ట్వాఽపోనమస్కృత్వా వగాహేదథామం
త్రస్నానం పిహితనాసాకర్ణస్తూష్ణీంనిమజ్జ్య జలైర్మృ
దాచ యావదమనశ్శఙ్కం గాత్రశుద్ధింకృత్వాఽన్యాంవ
స్త్రం పరిధాయాదశాత్పూర్వదితమితినిర్ణజ్య గాయత్ర్యాప్రా
గ్దశ ముదగ్దశంవాఽఽస్తీర్య శుష్కేగాయత్ర్యాఽఽదదీ
తాథమంత్రస్నాన మిదమాపఃప్రవహతేతి తీర్థాన్తికమ
భిగమ్య హిరణ్యశృఙ్గమితివరుణంనమస్కృత్యాపఃపునాత్వి
తి సమృదోదకేనాభ్యుక్షయే దమంత్రకేప్యేవం మంత్రం

వినాప్రోక్షయే దిదమాపశ్శివా ఇతివిగాహ్య స్నాత్వాపునరా చమ్య వస్త్రపరిధానాది శుష్కగ్రహణాంతంపూర్వవత్॥

—* నైమిత్తికస్నానమ్. *—

అథ నైమిత్తికస్నాన మిదంబ్రహ్మపునీమహ ఇతి సౌవర్ణం రాజతం దర్భకృతంవా పవిత్రంగృహీత్వా బ్రహ్మ పునాత్వి త్యనామికాయాంధృత్వా శతధారమితిజలమాదా య పయస్వతీరోషధయఇతిత్రిరాచమ్య నమోం తైర్మహా వ్యాహృతిభి రాదిత్యముపస్థాయ చిత్పతిరిత్యాదిభి స్త్రిభి ర్మంత్రై రుపాన్త్యానామికాభ్యాం మృత్సహితోదకేన ప్రద క్షిణంత్రిరావృత్య శిరోమార్జ్య హిరణ్యపవమానైః ప్రోక్ష్య పునరాదిత్యముద్వయంతమస ఇత్యుపస్థాయ మహా వ్యాహృత్యాజలమభిమంత్ర్య కర్ణనాసాపుటేపిధాయ న ద్యాంస్రోతోభిముఖో దేవాలయసమీపేతదభిముఖ స్తటాకే సూర్యాభిముఖశ్చ స్నాత్వా ఋతంచయాసుగంధా ఇత్యే తాభ్యాం త్రిరావర్తయన్నఘమర్షణంకృత్వా ధౌతంపరి ధాయార్ద్రంపరిమృజ్య సర్వంపూర్వవత్కుర్యా ద్వస్త్రని ష్పీడనంతర్పణాంతేభవతి యదితటాకాదిషుస్నానంకుర్యా త్తటాకేపఞ్చమృత్పిణ్డాన్ కూపేత్రీన్ జలకుంభాన్ బహిర్ని

—*అశక్తస్నానాని. *—

షిస్త్వా స్నాయా దేవంఘటోదకాదిష్వభిషేక ముత్తరాయ

ణమధ్యేసాతపవర్షస్నానందివ్యం వాయునీతైర్గవాంపాదో ద్ధతైర్ధూళిభిర్వాయవ్యం శ్రోత్రస్మార్తాదిభస్మనాప్రోక్షణ మాగ్నేయం గురోరనుజ్ఞాపూర్వకంప్రోక్షణంచేద్గుర్వనుజ్ఞేతి పంచవిధమ్॥

—* అథసముద్రవిశేషః *—

"నమస్తేవిశ్వరూపాయ నమస్తేవిశ్వయోనయే, నమో హిరణ్యశృఙ్గాయ నదీనాంపతయేనమః" ఇత్యవగాహ్య "విశ్వా చీచఘృతాచీచ విశ్వయోనేవిశాంపతే। సాన్నిధ్యంకురుమే దేవ సాగరేలవణాంభసి" ఇతినమస్కృత్య పిప్పలాదాత్స ముత్పన్నే కృత్తేలోకభయంకరి। పాషాణంతేమయాదత్త మాహారార్థంప్రకల్పిత "మితిపాషాణందత్వా సర్వరత్న మయుశ్రీమన్ సర్వరత్నాకరాకర। సర్వరత్నప్రధానత్వం గృహాణార్ఘ్యం (మహోదధే) నమోస్తుతే" ఇత్యర్ఘ్యం దత్వా పూర్వవద్వస్త్రనిర్ణేజనాది। తర్పణకాలేపిప్పలాదం కణ్వంకృతాంతం జీవితేశ్వరంకాళరాత్రింమన్యుంవిద్యామ హాశ్చతర్పయామీతి తర్పయిత్వా సర్వంపూర్వవత్కుర్యాత్॥

—* ఊర్ధ్వపుండ్రవిధిః *—

అథపర్వతాగ్ర సిన్ధుతీరనదీతీర ధర్మక్షేత్రతులసీమూ లస్థిత మృదోర్ధ్వపుండ్రంధారయేన్మృల్లక్షణంతు శ్యామం

శాంతిదం రక్తంవశ్యకరం పీతంశ్రీకరం శ్వేతంవైష్ణవం వై
ష్ణవానాం శ్వేతమేవ పుష్టిదోఽఙ్గుష్ఠ ఆయుదోఽమధ్యమోఽన్న
దాఽనామికాముక్తిదాతర్జనీ త్యేతైర్యధాకామం లలాటా
దిషు సచ్ఛిద్రాణి మధ్యేశ్రీచూర్ణయుతా న్యూర్ధ్వపుండ్రా
ణి కేశవాదిద్వాదశ నామభిర్మూర్ధని ద్వాదశాక్షరేణచ
ధారయేత్ ॥

—* సంధ్యావందనమ్ *—

అథపవిత్రపాణిః కృతప్రాణాయామః
సంధ్యాముపాసిష్య ఇత్యుక్త్వా ప్రాతఃసూర్యశ్చేత్యాదినాచ
మ్యా పోహిష్ఠాదిభిఋగ్భిః ప్రోక్ష్యాంజలినాజలంగృహీత్వా
గాయత్ర్యాఽభిమంత్ర్యసూర్యాభిముఖంవిక్షిప్యాసావాదిత్య
ఇతిప్రదక్షిణంకృత్వా శుచౌదేశ ఆసీనః ప్రాణాయామంకృ
త్వాఽఽయాత్వితి సావిత్రీంప్రశంస్య ధ్యాత్వా తిష్ఠన్నష్టా
వరాంజప్త్వోత్తమఇత్యుద్వాస్యమిత్రస్యేత్యాదిభిరాదిత్యము
పస్థాయ మధ్యాహ్నే ప్రాణాయామాది పూర్వవదాపఃపు
నంత్వి త్యాచమ్యోపస్థానకాల ఉద్వయంతమసఇత్యుపస్థా
య సాయమగ్నిశ్చేత్యాదినాచమ్య పూర్వవదుపస్థానకాలే
యచ్చిద్ధితఇత్యుపస్థాయానంతర ముదితార్కామితిప్రాతరై
న్ద్రీందిశం పశ్చిమార్కామితి సాయంవారుణీం దిశముపస్థా
య సంధ్యాయైనమఇత్యాదిభిశ్చతుర్దిశం ప్రాతరైంద్రా
దిసాయంవారుణాది చోపస్థాయేంద్రాదీన్నమోంతైస్తత్త

న్నామభిరుపస్థాయ ప్రమీతపితృకశ్చేత్ప్రాచీనావీతీ దక్షిణా ముఖః పిత్రాదీనుపస్థాయోపవీ త్యూర్ధ్వముఖో బ్రహ్మాణ ము త్తరాభిముఖో నారాయణాదీనుపతిష్ఠేత్॥

ఇతిశ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ప్రథమప్రశ్నే ద్వితీయప్రకరణమ్

—* తర్పణమ్ *—

అథాచమ్య కౌరుక్షేత్రమిత్యపోనమస్కృత్య మహా వ్యాహృత్యాభిమంత్ర్య కూష్మాదీన్నారాయణాదీన్ దైవేన భూపత్యాదీన్ బ్రాహ్మేణ విశ్వామిత్రాదీనార్షేణోర్ధ్వకాదీన్ పైతృకేణతర్పయిత్వా పూర్వస్యాం దేవేభ్య ఉత్తర స్యామృషిభ్య స్తర్పయిత్వాయథాదిశమింద్రాదీనాదిత్యాది గ్రహాంశ్చతర్పయిత్వా యావంతోజలార్థిన ఇతిజలం విసృ జ్యాచమేత్॥

—* బ్రహ్మయజ్ఞః *—

శుద్ధేదేశేదర్భాన్ నాస్తీర్య*బ్రాహ్మ్యమాసనమాస్థా య బ్రహ్మాంజలింకృత్వాబ్రహ్మయజ్ఞేనయక్ష్యఇతిసంకల్ప్య విద్యుదసీతిజలమభిమృశ్య వ్యస్తాంసమస్తాంచసావిత్రీంజప్త్వా ఇషేత్వోర్జేత్వాదింత్రీననువాకాన్ ప్రశ్నంవాధీత్య కాండ ర్షీన్ తర్పణంకృత్వా సౌరీభిరగ్నిరాదిత్యముపతిష్ఠేత్। అశ

క్తశ్చేత్పాదౌప్రక్షాళ్యాచమ్యాతోదేవాదివైష్ణవం జప్త్వా దివ్యంవాయవ్యమాగ్నేయం మన్త్రస్నానంవాకృత్వాచమనాదిసర్వంకుర్యాత్।

—*పంచతీర్థలక్షణం*—

దక్షిణహస్తతలే పఞ్చతీర్థాని కనిష్ఠమూలం దైవం సర్వాఙ్గుళిమూలాగ్రమార్షం తర్జన్యఙ్గుష్ఠయోర్మధ్యం పైతృకమఙ్గుష్ఠస్యమూలంబ్రాహ్మం మధ్యమాగ్నేయం దైవేనదైవమార్షేణార్షం పైతృకేణ పైతృకం బ్రాహ్మేణ బ్రహ్మతర్పణ మాగ్నేయేనాభ్యుక్షణంచకరోతి ఉపవీతీదైవంనివీతీచార్షం ప్రాచీనావీతీపైతృకంచకుర్యాత్॥

ఇతిశ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ప్రథమప్రశ్నే సంధ్యాదిప్రయోగ స్తృతీయప్రకరణమ్॥

---

*బ్రాహ్మాసనలక్షణం మరీచిరాహ॥ దక్షిణపాదమూర్ధ్వం వామపాదమధఃకృత్వా జాన్వన్తరేతదంగుష్ఠౌ నిగృహ్యేతి బ్రహ్మాంజలిలక్షణమనుః॥ సంహత్యహస్తావధ్యేయం సహిబ్రహ్మాంజలిస్స్మృతః ॥ గృహ్యసూత్రేనవమప్రశ్నే ॥ ఓం భూస్తత్సవితురోంభువోభర్గోదేవస్యోగ్ంసువధియోయోనఇతి పచ్ఛోవ్యస్తామోం భూర్భువస్తత్సవితురోగ్ంసువధియోయోనఇత్యర్ధర్చామోం భూర్భువస్సువస్తత్సవితురితి సమస్తాంచసావిత్రీంజప్త్వేతి॥

—* పుణ్యాహవచనమ్. *—

అథసర్వేషు సగ్గ్స్కారేషుపుణ్యాహంకుర్యాత్పంచశ్రోత్రి
యానాహూయోదపాత్రంధారాస్వేత్యద్భిరాపూర్యేదమాప
శ్శివా ఇత్యభిమృశ్య సర్వతీర్థాన్యభ్యర్చ్య బ్రాహ్మణాన్ప్రాఙ్ము
ఖానాఽఽసయిత్వా స్వయముదఙ్ముఖస్సన్పుణ్యాహంకరోమీ
తిసఙ్కల్ప్య స్వస్తిసుప్రోక్షితమస్త్వితిపుణ్యాహప్రదేశమ
భ్యుక్షయేద స్త్వితివాచకాః ప్రజాపతిఃప్రియతామిత్యుక్తే
తథైవప్రతివాచకావదేయుః శామ్యంతుఘోరాణీతిత్రిజఙ్
లంస్రావయే ద్దైవికమతో దేవాఇత్యగ్రం జాతకంసంత్వా
సించామీత్యగ్రం మృతకంశుచీవోహవ్యేత్యగ్రమత్రదైవి
కశబ్దేనశుభకర్మోచ్యతే సర్వేషుపుణ్యాహేషుద్రవిణోదా
ద్రవిణసస్సర్వేవదేయుర్మంత్రాంతేయజమానస్య శిరస్యక్షతా
రోపణం యజమానఃకరకంధారయన్ పురస్తాత్పాత్రంనిక్షి
ప్య తస్మిన్ప్రతిమంత్రంసర్వశబ్దాద్యైః ప్రియన్తామిత్యన్తై
ర్జలంస్రావయిత్వా ప్రతివచనంవాచయేత్పుణ్యాహమస్త్వి
త్యాదీనామన్త్యాంతః ప్రతివచనం శివాఋతవస్సంత్విత్యాదీ
నాంక్రమేణ సంతుభవంత్వస్త్వితిప్రతివచనం యత్పుణ్యం
స్వస్తినఋధ్యాస్మేత్యంతం సర్వేవదేయుర్యజమానోఽనం
తరం రౌహిణాయ కాశ్యపాయ కేశవసుతాయ వాసిష్ఠసు
తాయ దేవదత్తశర్మణే మహ్యమస్మిన్కర్మణిఓంపుణ్యాహం
భవన్తోబ్రువన్త్వితివదేత్తదేవాన్తం। ప్రతివాచకావదే

యుః తత్తన్మంత్రైస్త్రిర్వాచన మాపోహిరణ్యపవ
మానైః పుణ్యాహజలేన సాచార్యాః ప్రతివాచకాయజమా
నం ప్రోక్షయేయుః స్వాంకృతోఽసీతిదక్షిణాకాలేజ్ఞాపితే యజ
మానోదక్షిణాందక్షిణేనహస్తేనాచార్యాదిభ్యో దద్యా దేవం
సర్వత్రదక్షిణాదానే స్వదక్షిణేనహస్తేనదద్యాత్॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
ప్రథమప్రశ్నే పుణ్యాహప్రయోగ శ్చతుర్థప్రకరణమ్.

—* ఆఘారసంస్కారలక్షణమ్. *—

అథాగ్న్యాయతనం ప్రాగానతేచోత్తరానతే దైవికం
దక్షిణానతేపశ్చిమానతేవా పైతృకం శుచౌదేశేచతుర్దిక్షు
చతుర్హస్తంగోమయేనమణ్డలంకల్పయిత్వా తత్రద్వాత్రిం
శదఙ్గుళవిస్తారాయామంద్వ్యఙ్గుళోన్నతం యథాలాభోన్న
తంవా సైకతంస్థణ్డిలమగ్న్యాయతనంభవతి ప్రతిదిక్పఞ్చదశ
పరిస్తరణబర్హిషో ద్వాత్రింశదఙ్గుళాయతాస్స్థణ్డిలే ష
ట్త్రింశదఙ్గుళాయతాః కుణ్డే తదాయామాఏకాఙ్గుళిపరిణా
హాః నిర్వ్రణానిర్వక్రాః పరిధయః పఞ్చదశదర్భైర్దక్షిణా
వర్తగ్రన్థియుతంచతురఙ్గుళాగ్రం ద్వ్యఙ్గుళగ్రన్థిం ద్వితాలా
యామం ప్రోక్షణకూర్చంతథైవ ద్వాదశాఙ్గుళాయామంపవిత్రం
తదాయామాహోమసమిధః పాలాశాశ్వత్థఖాదిరాదియజ్ఞవృ
క్షజాతాః సత్వచఅస్వయంశుష్కాః వ్రణక్రిమిలేపహీనాఃభ

వస్త్రి ప్రణీధిస్రువాదీని శ్రౌతోక్తలక్షణాన్వితాని గ్రాహ్యాణి అ
గ్నేరుత్తరతః ప్రాగగ్రాన్ దర్భానాస్తీర్య తేషుప్రణీధ్యా
దిపాత్రాణిసమిద్దర్భాదీంశ్చసంభారాన్ ద్వంద్వం దైవికే ద
క్షిణతః పశ్చిమాగ్రేషుదర్భేషు ప్రత్యేకం పైతృకే సమ్భరతి
గృహస్థస్యనిత్యహోమార్థమగ్నిశరణే మృదాచతుర్ది
శం ద్వాత్రింశదఙ్గుళ్యాయతాం చతురఙ్గుళివిస్తారాం ద్వ్యఙ్గు
ళోన్నతామూర్ధ్వవేదిం చతురఙ్గుళివిస్తారోన్నతాం తత్పరిగ
తామథోవేదించకృత్వా మధ్యేనిమ్నం షడఙ్గుళమౌపాసనకు
ణ్డంకుర్యా ద్వనస్థస్యశ్రామణకాగ్నికుణ్డమాఘారవిశేషశ్చధ
ర్మేవక్ష్యతే॥

—* ఆ ఘా ర ః *—

అథాఘారవిధానం కర్తాప్రాఙ్ముఖో బ్రాహ్మమాస
నమాస్థాయ ఏతోన్వింద్రఖిత్యగ్న్యాయతనంప్రోక్ష్య మయి
దేవాదిచతుర్భిశ్చతుర్దిశంచతురశ్చతురో దర్భాన్నిక్షిప్యో
ద్ధన్యమానమితిమధ్యేన్ద్రాపర యమాగ్నేయ నైరృతసోమే
శానవాయవ్యేషు పైతృకేతుమధ్యాపరేన్ద్ర యమనిరృత్యా
గ్నిసోమవాయవ్యేశానేషుఖనతి ఖననక్రమేణపూతహ్యాత ఇ
తిపశ్చిఖాలిఖిత్వాఽష్టాబద్ధమితివక్రితందర్భం దక్షిణపశ్చిమ
యోరవాంతరదేశే నిరస్యాపఉపస్పృశేత్ రౌద్రరాక్షసనై
రృతపైతృకఛేదనభేదనతాడనఖననసనిరసనావఘ్రాణాత్మా
భిమర్శనానిచకృత్వా సర్వత్రాపఉపస్పృశేదితి శ్రౌతేదర్శ

న్నాల్లేఖాగాయత్ర్యాప్రోక్ష్య జాతవేద ఇత్యరణింగృహీత్వా
తేనైవాగ్నింమథిత్వా లౌకికంవాదాయాహరేత ఘృతప్రతీ
కఇత్యగ్నింప్రజ్వాల్య యదాఇతి ప్రణమ్యోపావరోహే
తిమన్త్రేణస్థణ్డిలేవానిధాయ సమిదారోపితశ్చేదుపావరోహేతిస
మిధమాధాయాగ్నఆయాహ్యయంతఇతిప్రజ్వాల్య మయిగృ
హ్ణామీత్యభివన్ద్యకర్మణేవామితికరౌప్రక్షాళ్యేదమాపశ్శివా ఇ
త్యభిమన్త్ర్యాదితేనుమన్యస్వేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః నైఋృత్యా
ద్యాగ్నేయాన్తం నైరృత్యాదివాయవ్యాన్తం వాయవ్యాదీ
శానాన్తం ఆగ్నేయాదీశానాన్తంపరిమృజ్య పైతృకేవిపరీతం
పరిమృజే ద్గాయత్ర్యా వేదీఃప్రోక్ష్యోంభూపతేభువనపత ఇతి
బ్రహ్మసోమరాజావృత్విజౌ వరయిత్వా బ్రహ్మాణంత్వావృణీ
మహఇతిబ్రహ్మవరణంసోమగ్ంరాజానంత్వావృణీమహ ఇతి
సోమవరణంకృత్వా తాభ్యామహాంభూపతి రిత్యుచ్యమానే
బ్రహ్మన్ప్రోక్షిష్యామిసోమప్రోక్షిష్యామీత్యుక్త్వా ప్రోక్షే
త్యుక్తేప్రోక్షయేత్॥

ఇతిశ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ప్ర
థమప్రశ్నే పఞ్చమప్రకరణమ్॥

—* షష్ఠప్రకరణమ్ *—

ప్రాక్తాత్ప్రోక్షణ్యాం జలమాదాయ పవిత్రేస్థ ఇతి
వేద్యాంబహిఃషస్సమిధస్స్రుచశ్చనిధాయ పరశురసీతిప్రో

క్ష్యసమిధోము_క్త్వబన్ధః కృష్ణాసీతివేదిరసీతివేదింస్పృగ్భ్య ఇతి
స్రువాదీన్థ్సకృన్మన్త్రేణద్విస్తూష్ణీంప్రోక్ష్య దివేత్వేతిబర్హి
షోఽగ్రమన్తరిక్షాయత్వేతిమధ్యం పృథివ్యైత్వేతిమూలం ప్రో
క్ష్య పోషాయత్వేతిగ్రన్థింప్రత్యుక్ష్య స్వధాపితృభ్య ఇతి
ప్రాచీనావీతీదక్షిణస్యాంవేద్యాంప్రోక్షణీశేషమూ
ర్గ్భవేతిపశ్చిమవేద్యాముత్తరాన్తం నినీయ యజ్ఞోపవీత్యప
ఉపస్పృశ్యోఖాభ్యామితి పాణీప్రక్షాల్య పూషాత ఇతిబర్హి
ర్గ్రన్థింవిసృజ్యాదిత్యవ్యంజనమసీత్యామూలాదగ్రాంతమభి
మృశ్యాపరేణ వేదిమథస్తాదుత్తరాగ్రమూర్ణామ్రదసమితి
యావదర్థందర్భానాస్తీర్య స్వాసస్థమితిప్రాగగ్రంస్వా
సనార్థమేకంనిధాయ విష్ణోస్తూపోసీతిప్రాచ్యాం దక్షిణత
ఇతిదక్షిణస్యాముత్తరతఇత్యుత్తరస్యాం పశ్చిమతఇతిప్ర
తీచ్యాం స్థణ్డిలేఽధస్తాత్కుణ్డద్వితీయవేద్యామాస్తీర్య ప్రా
గ్బర్హిషఉత్తరాగ్రమూర్ధ్వంకరోతిపైతృకేదక్షిణాగ్రంప్ర
తీచ్యామూర్ధ్వంకరోతి గన్ధర్వోసీత్యాదిభిఃపశ్చిమదక్షిణో
త్తరేషుక్రమేణపరిధీన్పరిదధాతి ప్రతీచ్యాముత్తరాగ్రమూ
ర్ధ్వంకరోతిపైతృకేదక్షిణాగ్రమూర్ధ్వంకరోతిసూర్యస్త్వే
తిప్రాచ్యామధోవేద్యాంకూర్చేనాపః పరిషిచ్య సూర్యమేవ
పరిధింకల్పయిత్వాహవనీయమభిమంత్రయతీత్యేకే।ఉపరిష్టా
దిత్యుపరిష్టాదధస్తాదిత్యధస్తాదభిమంత్ర్య వీతిహోత్రమితిసమి
ధావగ్నిశయోర్దిశోరూర్ధ్వాగ్రేని దధాతి పరిస్తీర్యమి

త్యాషేణతీర్థేనైన్ద్ర్యాముదగన్తం పరిషిచ్య స్మృతాసీతి దక్షిణేప్రాగన్తం ఘృతాసీతిపశ్చిమఉదగన్తం ధృవాసీత్యుత్తరేప్రాగన్తం తరుణాసీత్యాగ్నేయాదీశానాన్తం పునఃప్రదక్షిణమాగ్నేయాద్యన్తంపరిషిచ్య వానస్పత్యోసీతిప్రణీధ్యోఃప్రక్షాళనంకృత్వా పృథివ్యాపఇతిపృథివీంమనసాధ్యాత్వా సాక్షతైరద్భిరాపూర్య వసూనాంపవిత్రమసీతి మన్త్రావృత్త్యా ప్రణీధ్యోరుదగగ్రేపవిత్రాఖ్యేకూర్చేనిక్షిప్య పర్యావర్త్యదక్షిణపాణినాగ్రమితరద్వామేనగృహీత్వాదేవోవస్సవితేతిత్రిరుత్పూయ యథాపూర్వన్నిధాయ బ్రహ్మన్నపఇతి సోమాపఇతి బ్రహ్మసోమావృత్విజౌప్రేక్ష్యోంప్రణయేతి తాభ్యామనుజ్ఞాతః కోవఇతిప్రణీయవేద్యాందక్షిణోత్తరయోర్నిధాయ సంవిశన్తామితిప్రణీధ్యోర్బ్రాహ్మణౌదైవేసచతీర్థేన జలగంసర్గసాధ్యస్పృచశోచ్ఛ్రత్రానాని కృత్వాగాయత్ర్యాప్రోక్షయేత్॥

ఇతి శ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహ విరచితే ప్రథమప్రశ్నే షష్ఠప్రకరణమ్॥

—* సప్తమప్రకరణమ్. *—

భూస్స్రువమితిస్రువంగృహీత్వా భూస్స్రుచమితిస్రుచం భూర్జుహూమితిజుహూం భూరుపభృతమిత్యుపభృతంచగృహీత్వా వషిషేఅధినాకఇతి పశ్చిమవేద్యాథస్తాత్సమిధాని

ధాయాంహీనఇతిస్రువాదీన్ ప్రక్షాళ్య నిర్దగ్ధమిత్యుల్ముకేన
పర్యగ్నింకృత్వా నిష్టప్తమితిపునఃప్రతితప్య పశ్చిర్గ్రదోంహి
పరినిదధ్యా దదితిరసీత్యాజ్యస్థాలీమాదాయ భూతకృతస్థే
త్యంగారముపవేషేణోదంచంనివర్త్య సగరాస్థ్రేతివిన్యస్య
మహీనామితిపచతి వసూనాంపవిత్రమితిపవిత్రంనిధాయ పూ
ర్వ్యవద్దేదోవ ఇతి పునరాహారంత్రిరుత్పూయాజ్యస్థాల్యాస్తంభ
స్త్ర వేదేనేదంవిష్ణురితిసంశోధ్యోదగుద్వాస్యాంగారాన్ పరి
త్యూహోర్ధ్వస్థాదహమితి బహిర్దగ్ధ్వాఽఽజ్యస్యాన్తః
పరిదీప్య గాయత్ర్యాదక్షిణతోఽంగారంనిరూహ్య తయ్యెవచరు
స్థాలీమధిశ్రిత్య దర్భైఃపిపక్త్వా ఉపతారయతి పవిత్రేణాజ్య
మస్మిన్ పాత్రే త్రిరుత్పూయ ఘర్మోఽసీతి పవిత్రగ్రంథిం వి
స్రస్యోత్తరమపరం నిధాయాద్భిః ప్రోక్ష్యాదాయాప్యాయ
స్వామిత్యగ్నౌ పరిహరతి చరుం లౌకికాగ్నావాపక్త్వాఽఽ
ఘారాగ్నౌ మహీనాం పయఇత్యధిశ్రిత్య దర్భైస్సంస్కా
ర్య త్రిరుత్పూయోపతారయతి సమిదగ్రం ఘృతాక్తం వీతి
హోత్రమితి వాయవ్యామగ్నౌ స్థాపయిత్వా దేవస్యత్వేతి
స్రువేణ హోమ్యం ద్విధా విహరతి దక్షిణపరిధౌ బ్రాహ్మ
ణ తీర్థేన ప్రజాపతి పురోగాంస్తత్తన్నామ్నా ద్వితీయా
న్తేనావాహయామీత్యావాహ్య తథోత్తరప్రణిధావగ్న్యాదీన్
దైవేన తీర్థేనావాహ్యావాహన క్రమేణాజ్యస్థాల్యాం స్రువే
ణాజ్యముద్ధృత్య దక్షిణభాగే ప్రజాపత్యాదీనాముత్తరే

గ్న్యాదీనాం జుష్టంనిర్వపామీతి చతుర్థ్యంతైస్తత్తన్మామభి ర్నిర్వాపం కరోతి ధృష్ట్యధీతి మన్త్రద్వయేన ద్విధాగ్నావాపమ్. మధ్రిశిత్యాగ్నిర్జ్యోతి రితి సమిదుత్క్షేణ ద్విధా ద హాతి సమిదసీతి తత్సమిధం జుహోతి అమృతమసీతి స్రువే ణాజ్యంగృహీత్వాథో బిలం ప్రదక్షిణమభిమన్త్ర్యాజ్యం స్రువమన్తరితమిత్యూర్ధ్వం బిలంకృత్వా ప్రదక్షిణమభిమన్త్ర్య పరిత్యజ్య నిత్య థో బిలం ప్రదక్షిణమభిమన్త్ర్యాజ్యం గృహీ త్వా దక్షిణోత్తరయోః ప్రణిధ్యో స్సన్ధాయ చిత్పతిస్త్వా దభి రేవమాజ్యం గృహీత్వా సన్ధాయ త్రిధాగ్నౌ జుహోతి వక్ష్యమాణాహుతి ప్రమాణకాః కరసంపూర్ణా పంచవింశతి ర్వా గాయత్ర్యా సమిధః పోక్ష్య మూలాగ్రాభ్యాంఘృ తగం స్పర్శయిత్వాజ్య చరుభిరిమా మేఅగ్న ఇతి మూలమధ్యమాగ్రాణి స్పర్శయిత్వా సన్దధాతి త్రైవేన తీ ర్థేన దక్షిణస్యాం ప్రాగన్తమదితేనుమన్యస్వేతి పశ్చాదు దీచీన మనుమతేనుమన్యస్వేత్యుత్తరతః ప్రాగన్తం సరస్వ తేను మన్యస్వేతి పురస్తాదాగ్నేయాద్యన్తం దేవసవితః ప్రసువేతి పరిషిచ్య షష్టిగంశతేతీధ్మానభిమంత్ర్యాయంత ఇధ్మఆత్మేతీధ్మానాధాయ॥

—* ఉద్దేశత్యాగః *—

యస్యై దేవతాయై హవిర్నిరూపితంతాందేవతాం మనసాధ్యాత్వా నిర్వపేత్సుషుమ్నా జ్యోతిష్మతీ ప్రాణవతీ

రేతోధా ఇతిచతుర్భిః కిరణైరగ్నిః సూర్యే నిక్షిపతి సూర్య
శ్చంద్రమసి చంద్రమా యస్యై దేవతాయై హూయతేత
స్యై దదాతి తస్మాదుద్దేశత్యాగావిత్యేతౌ కర్తవ్యావప క్ష
త్రేస్యస్యై హుత మస్యాః ప్రతిగృహ్ణీయాన్నక్షత్రైర్గ్రహైః స
తి గ్రహాశ్చన్ద్రరథాదిష్వత్భాగాత్తస్మాత్తౌ కర్తవ్యౌ నక్ష
త్రావిత్యేకే॥

— * ఆఘారహోమః * —

స్రువేణాజ్యమాదాయ వాయవ్యాదాగ్నేయాన్తం
పరిధిం స్పృష్ట్వా సన్తతమాజ్యం స్రావయన్ ప్రజాపతయే
స్వాహేతి తథా నైరుత్యాదీశానాన్త మిన్ద్రాయస్వాహే
త్యాఘారౌ హుత్వోత్తరార్ధపూర్వార్ధే అగ్నయే స్వాహే
తి దక్షిణార్ధపూర్వార్ధే సోమాయస్వాహేతి చక్షుషీ హు
త్వా యుక్తోవహేతి పశ్చిమాది సౌమ్యాన్తం యాంతిరశ్చీతి
సౌమ్యాదీంద్రాన్తం సగంరాధిన్యై దేవ్యై స్వాహేతీం
ద్రాది యామ్యాన్తం ప్రసాధిన్యై దేవ్యై స్వాహేతి యా
మ్యాది పశ్చిమాన్తం హుత్వామధ్యే వ్యాహృతీర్జుహోతి
సత్యేనేత్యాజ్యమభిమన్త్ర్య స్రువేణాజ్యం గృహీత్వాఽగ్న
యే స్వాహా సోమాయ స్వాహాఽగ్నీషోమాభ్యాగ్ం స్వాహా
ప్రజాపతయే స్వాహా బ్రహ్మణే స్వాహా ఇంద్రాయ స్వా
హా వసుభ్యస్స్వాహా మరుద్భ్యస్స్వాహా రుద్రేభ్యస్స్వాహా వి
ష్ణవే స్వాహా బృహస్పతయే స్వాహా మిత్రాయ స్వాహా వరు

ణాయస్వాహాఽదిత్యేభ్యస్స్వాహాఽశ్విభ్యాగ్ స్వాహాపూ
ష్ణే స్వాహాకక్షాయస్వాహా కక్షుద్రై పతసోమాయస్వాహా
పాసనయజ్ఞాయస్వాహాయజ్ఞద్రై వతవిశ్వేభ్యోదేవేభ్యస్స్వా
హా సర్వదేవేభ్యస్స్వాహేతి హుత్వా దర్వ్యా చరుమభిఘా
ర్యజుహ్వా ముస్తీర్య సావిత్ర్యాఽ వదాయాభిఘార్య వ్యా
హృతీః ప్రత్యేకం జుహోత్యతోదేవా ఇదంవిష్ణు రిత్యాద్యా
జ్యేన జుహోతి పైతృకే వైశ్వదేవయజ్ఞాయేతి భేదః సర్వ
హోమానా మాది రాఘారో విజ్ఞాయతే॥

ఇతి శ్రీవైఖానస సూత్ర దర్పణే నృసింహ విరచితే
ప్రథమప్రశ్నే ఆఘారవిధానం సప్తమప్రకరణమ్॥

—* అష్టమ ప్రకరణమ్. *—

—* సామాన్యహోమః *—

ఏవమాఘారం హుత్వాఽ నన్తరం తత్తత్కర్మణః
ప్రధానాం జుహుయాత్। ధాతాదదాతునోరయిం ధాతా
ప్రజామా ధాతాదదాతునోరయింప్రాచీం ధాతాదదా
తుదాశుషేవసూ న్యనునోద్యానుమతి రన్విదనుమతేత్వ
మామావాజస్య సమావవ ర్త్యనుమన్యతాం యస్యామి
దం రాకామహం యాస్తేరాకే సినీవాలి యాసుపాణిః కు
హూమహం కుహూదేవానామితి ధాతాదిషోడశ। ఇమ

మే వరుణ తత్త్వాయామి త్వన్నో అగ్నే సత్వన్నో అగ్నే త్వ
మగ్నే అయాసీతి పఞ్చవారుణం। ప్రజాపతేనత్వ త్ప్రజాపతి
ర్జయాని త్యుపాగ్ంశు యాజే ప్రాజాపత్యే ద్వే। చిత్తం
చ చిత్తిశ్చాకూతం చాకూతిశ్చ విజ్ఞాతంచ విజ్ఞానంచ మ
నశ్చ శక్వరీశ్చ దర్శశ్చపూర్ణమాసశ్చ బృహచ్చ రథంత
రంచే తిద్వాదశైతే జయా స్తేషాంచకారాన్తై స్వాహాకా
రః। అగ్నిర్భూతానామధిపతి రింద్రోజ్యేష్ఠానాం యమః
పృథివ్యా వాయురన్తరిక్షస్య సూర్యోదివశ్చన్ద్రమా న క్ష
త్రాణాం బృహస్పతిర్బ్రహ్మణో మిత్రస్సత్యానాం వరు
ణోపాగ్ం సముద్రస్స్రోత్యానామన్నగ్ం సామ్రాజ్యానా మ
ధిపతి తన్మావతు సోమఓషధీనాగ్ం సవితా ప్రసవానాగ్ం
రుద్రః పశూనాం త్వష్టారూపాణాం విష్ణుః పర్వతానాం మ
రుతో గణానా మధిపతయ స్తేమావన్తు పితరః పితామహాః
పరేవర ఇత్యభ్యాతానా అష్టాదశేత్యే తేషా మస్మిన్ బ్రహ్మ
న్నస్మిన్ క్షత్రేస్యామాశిష్యస్యాం పురోధాయా మస్మిన్
కర్మన్నస్యాం దేవహూత్యాగ్ం స్వాహేత్యన్తేవక్తవ్యం॥

ఋతాషాడృతధామాగ్నిర్గన్ధర్వస్తస్యౌషధయోఽ
ప్సరస ఊర్జోనామేతి సగ్ంహితో విశ్వసామేతిమన్త్రే
ఆయువోనామేతి సుషుమ్నస్సూర్యరశ్మిరిత్యస్మిన్ భేకుర యో
నామేతి భుజ్యుస్సుపర్ణఇత్యస్మిం స్తవానామేతి ప్రజాపతిర్వి
శ్వకర్మేత్యస్మి న్వహ్నియోనామేతి ఇషిరోవిశ్వవ్యచాఇత్య

స్మిన్నృదా నామేతి భువనస్యపత ఇతి పరమేష్ఠ్యధిపతిరిత్య
స్మిన్ భువో నామేతి సుక్షుతిరిత్యస్మిన్నృచో నామేతి దూరే
హేతిరిత్యస్మిన్నృగవో నామేతి చారుః కృపణకాశీత్యస్మిన్
న్ప్రచయస్తి నామేతి సనో భువనస్యపత ఇత్యుక్త్వా భువన
స్యపతే సనో భువనస్యపత ఇత్యుక్త్వా వర్జయిత్వా సర్వే
షాం మన్త్రాణాం స ఇదం బ్రహ్మక్షత్రం పాతు తా ఇదం బ్ర
హ్మక్షత్రం పాన్తు తస్మై స్వాహేతి హుత్వా తాభ్యస్స్వా
హేతి జుహుయాత్ప్రాజాపత్యాన్తేఽభ్యాతానాన్తే రాష్ట్ర
భృదన్తే చ వ్యాహృతయో యష్టవ్యాః ప్రాజాపత్యాది
రాష్ట్రభృదన్తో మూలహోమః॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
ప్రథమప్రశ్నే సామాన్యహోమ మన్త్రవివరణ మష్టమ
ప్రకరణమ్॥

—* అంతహోమః *—

అథాన్తహోమమన్త్రాః యదస్య కర్మణోఽగ్నయే స్వి
ష్టకృతేఽగ్నయేఽగ్నయేఽన్నాదాయాగ్నయేఽన్నపతయే
ప్రజాపతయ ఇన్ద్రాయ విశ్వేభ్యో దేవేభ్య స్సర్వాభ్యో దేవ
తాభ్య స్సర్వత్రాగ్నయే స్విష్టకృతే వాస్తుపతయ ఇతి ద్వా
దశ స్విష్టాకారాః। యన్మ ఆత్మనో మిన్దాభూ త్పునరగ్నిరితి

మిన్ద్రాహుతీ ద్వే। ఇష్టేభ్య ఇత్యాదయో దశా త్రేవ్యాహృతయ
శ్చ తత్ప్రబుద్ధయః। ఆశాప్రివితం బ్రహ్మప్రతిష్ఠా యదగ్న రేత్ర
తి కృతాన్నా త్త్రస్త్రియః। యత్ప్రిమత్త్రో మనోజ్యోతి రయా
శ్చ యదస్మిన్ యజ్ఞే స్వస్తినోయత ఇతి షడ్వ్యాచ్ఛిన్నాః। ప
ఖోస్త్యాదయః స్వస్తసమిద్ధోమాః। స త్రతే అగ్న [illegible] ధా
నేతి పూర్ణాహుతీ ద్వే। ఉపజుహ్వా [illegible] త్రైనాగ్నిభుక్ [illegible] త్రి
దిభిః పంచభిహుత్వా। జుహ్వాచమం ప్రత్యేకం ద్వాదశ [illegible]
యా భిఘార్యాగ్నిజీర్ణమిత్యాదిభి ర్జుహోతి। సము [illegible]
బహిః రిత్యాదిభి రగ్నే పశ్చిమాది ప్రాగన్తం స్రువేణా
హుయా త్తతో వామేన పాణినా స్రువం దక్షిణేనాజ్యపా
త్రం ధారయ న్నాజ్యశేష మిన్ద్రియజు [illegible] సేతి
సర్వం సకృద్ధుత్వా ఉ జ్యపాత్రేణాధావం గృహీత్వా
స్రువేణ ప్రత్యేక మాదాయా గ్నిస్తృప్యత్వితి [illegible]
మత్రో వేదిరితి వేద్యాం ద్యౌరిత్యాకాశే పృథివీతిభూమౌ
బ్రిహ్మద్యా ఇతి దక్షిణస్యాం నినీయ దక్షిణప్రణిధా [illegible] నేన
త్రితేన స్రువేణాపో గృహీత్వో త్తరస్యాం వేద్యా మోష
ధి వనస్పతిరితి నినీయ తథో త్తరప్రణిధా ప్రాచీనావీతీ పై
తృకే ణాపో గృహీత్వా మేదక్షిణతః పితర ఇతి దక్షిణస్యాం
నినీయ ప్రిసావీరిత్యన్తైః పరివాహణం కృత్వో పాన్త్యాఙ్గు
ష్ఠానామికాభి ర్దక్షిణ పరిధి పవిత్రం గృహీత్వా పవి
త్రిమసీతిహుత్వా తథో త్తరపరిధిపవిత్రం పూర్ణమసీతి

సదసీతిదక్షిణప్రణి ధ్యక్షతాన్ తథోత్తరప్రణిధ్యక్షతాన్
సర్వమసీతిహుత్వా ఉక్షతమి త్యుత్తరప్రణిధిం ప్రాచీనమ
పోహ్య తదాధావేన ప్రాచ్యాం దిశ్యాదిభిర్యథాదిశం పరి
షిచ్య మాహాంప్రజామితి శేషందక్షిణప్రణిధౌ నినీయ
స్వాంయోనిమితి దక్షిణప్రణిధి జలముదపాత్రేనినీయ తే
నోదకే నాపోహిష్ఠాదిభి రాత్మానంప్రోక్ష్య ప్రణిధివిసర్జ
యతి॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ప్రథమప్రశ్నే నవమప్రకరణమ్॥

—* దశమ ప్రకరణమ్. *—

పునర్దేవేభ్యో హవ్యం
వహేత్యగ్నిం ప్రత్యస్యావాదీన్విసృజ్య వర్షిష్ఠా
గహ్వరేష్ఠఇతి వర్షిష్ఠసమిధౌ హుత్వా ఊర్ధ్వంయజ్ఞమి
త్యూర్ధ్వసమిధౌ పశ్చిమతః పరిధిమిత్యాదిభిః క్రమేణప
రిధీన్హుత్వా పశ్చిమతో విష్ణోస్సదనమసీత్యాదిభిః పరిస్త
రణ బర్హిషః ప్రస్తరబర్హిషశ్చ సమూహ్య కూర్చాం
శ్చ గ్రంథీన్విస్రస్యాద్భిఃప్రోక్ష్య ప్యాయన్తామితి జుహోతి
నాత్యగ్రిం ప్రహరేదితి విజ్ఞాయతే। శుద్ధ్యన్తాం దేవసద
నమిత్యగ్నేః పశ్చిమతో వేదేనశోధయిత్వా పరిస్తరణానవి

ఛ్ఛిన్న మాస్తీర్య నైరృత్యాందహే దవిచ్ఛిన్నేన బ్రహ్మ
వర్చసాయేతి భూతిస్మృతిభస్మగృహీత్వా లలాట హృ
ద్బాహు కణ్ఠాదీనాదిత్యస్సోమో నమ ఇత్యూర్ధ్వాగ్రి
మాలిప్యాపోహిష్ఠేతి ప్రోక్ష్యక్షత్రం చమ ఇతి బాలకృతం వేతి
వేదిమగ్ని ముద్వయంతమస ఇత్యాదిత్యం చోపస్థాయ పు
నర్వేది మూలమాసాద్య వైశ్వానర సూక్తేనాగ్ని ముప
స్థాయ లౌకికాగ్నిశ్చే ద్విసర్జయేదితి విజ్ఞాయతే॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహావిరచితే
ప్రథమప్రశ్నే దశమప్రకరణమ్॥

—* ద్వితీయప్రశ్నప్రారమ్భః *—

*— నాందీముఖమ్. *—

అథ శారీరేషు సంస్కారే ష్వృతుసంగమన జాత
కర్మోత్థాన ప్రతిబద్ధవిసర్గ వర్జ మన్యసంస్కారేషు నా
న్దీముఖం కుర్యా త్సంస్కారా త్పూర్వేద్యురేవ పూర్వా
హ్ణే విశ్వేదేవార్థం ద్వౌ ప్రపితామహాది పిత్రర్థం ద్వౌ
ప్రపితామహ్యాద్యర్థం ద్వౌ మాతుః పితృర్థం ద్వావితి
కేచి త్సుప్రక్షాళితపాణిపాదా న్దైవికవద్వృత్వా తాన్వి
సృజ్యా పరేద్యుస్స్నాత్వా పూర్వాహ్ణే తానాహూయ
నాన్దీముఖం కరిష్య ఇతి సంకల్ప్య విశ్వేభ్యో దేవేభ్యో జుష్టం ని

ర్వపామీతి నాన్దీముఖేభ్యః పితృభ్యో జుష్టం నిర్వపామీతి నిర్వాప్య
చరుమపూపాదికంచ ప్రత్యేకం శ్రపయిత్వాఽఘారా న్తే స్నా
త్వా ఽఽగతాన్బ్రాహ్మణా నాచాన్తా నాహూయాగ్నేః
పశ్చిమతో దక్షిణాద్యుదగన్తం దేవానా మగ్నేర్దక్షిణతః
పశ్చిమాదిప్రాగన్తం పితౄణాంచ భూమిమభ్యుక్ష్య ధ్రువ
సీదమితి మణ్డలానికృత్వా ఽస్త్వాసనమితి సదర్భయవా
న్యాసనాని నిధాయ తేషు విశ్వేదేవా న్ప్రాఙ్ముఖా న్పి
తౄనుదఙ్ముఖా నాసయిత్వా నాన్దీముఖా విశ్వేదేవాః ప్రి
యన్తామితి విశ్వేషాందేవానాం నాన్దీముఖాః పితరః ప్రి
యన్తామితి పితౄణాంకరేషు యవోదకాని నిధాయ వస్త్రా
ద్యై ర్యథాసంభవ మలఙ్కృత్యా గ్నేర్దక్షిణతః పశ్చి
మాదిప్రాగన్త మష్టౌమణ్డలా న్యుపలిప్యా గ్న్యాదీ నావా
యామీత్యావాహ్యనమోన్తై శ్చతుర్థ్యన్తైర్నామభిరభ్యర్చ్య
శ్వేత సర్షప దధి తణ్డులాన్నాని సమేత్య ప్రత్యేకం కబళ
మాత్ర మగ్నయే చతుష్కబలిం నివేదయామీతి బలిందద
త్వా పర్యావేన్నివేద్య కుంభంప్రక్షాళ్య ధారాస్విత్యద్భిరా
పూర్య సమస్సలోమీతి సపల్లవం కూర్చం పవిత్రం హిర
ణ్యం నిధాయా జావికాది రోమజం క్షౌమజం కార్పాస
తంతుజంవా త్రివృత్ప్రతిసరాసూత్రం తణ్డులోపరి విన్య
స్య హోమకర్మ కరిష్యామీతి సఙ్కల్ప్యాగ్నేయాదీ న
గ్నిదైవత్యాం స్తోమోధేన్వాది సోమదైవత్యాన్ బ్రహ్మ

జజ్ఞానాది బ్రహ్మదైవత్యా రుద్రమన్యాది రుద్రదైవత్యా
వతోదేవా ఇత్యాది విష్ణుదైవత్యా నానోవిశ్వా ఇత్యాది విశ్వే
దేవదైవత్యా స్సత స్త్వమాసీత్యాది సప్తర్షిదైవత్యా స్సో
భూతా ఇత్యాది భూతదైవత్యా న్వ్యాహృతీ రగ్నయే కవ్య
వాహనాయ సోమాయపితృమతే యమాయాచాఙ్గిరస్వతే
య ఏతేయః పితర ఉశన్తస్త్వా సానోదదాత్వితి పితృదైవ
త్యా న్పృథివీగతేభ్యః పితృభ్యో౽న్తరిక్షగతేభ్యః పితామ
హేభ్యో దివిగతేభ్యః ప్రపితామహేభ్య ఇత్యుపవీతీ హు
త్వా వ్యాహృతీ రగ్న్యాదిభ్యో౽ష్టాభ్యశ్చ హుత్వా వ్యా
హృతీ ర్జుహుయా దథ భోజనపాత్రాణి విన్యస్య పరి సి
చ్యా భిఘారితచరుం దేవపూర్వం ద్విర్ద్వి రపదాయా భి
ఘార్య పూర్వవ ద్యవోదకం దత్వా పృథివీ తే పాత్రమితి
ప్రత్యేకం పాత్రాణ్యభిమృశ్య విష్ణోహవ్యగ్ం రక్షస్వేతి
తేషామన్నా న్యుపస్పర్శయిత్వా క్షీరేణ దధ్నావా యథా
తృప్తి భోజయే దాసత్యేనేతి నమస్కృత్య తృప్తేషు తే
ష్వాతీనేషు పితృపూర్వ ముచ్ఛిష్ట మపోహ్య నాన్ది శేషం ద
ర్శయిత్వా యథోక్తంకృత్వా ౽౽చాన్తానను మాన్య దక్షి
ణాందత్వా తై రనుజ్ఞాతః పుణ్యాహం వాచయిత్వా తాం
స్వస్తిసూక్తేనాభిమృశ్య స్వస్తిదా విశస్పతి రితి ప్రతిసరాంబ
ధ్నాతి తతో౽పి తాన్నమస్కృత్య నాందీముఖేభ్యః పితృభ్యః
పితామహేభ్యః ప్రపితామహేభ్య స్స్వధానమ ఇత్యుక్త్వా

స్వధాఽస్త్వితిప్రతివదతః పితౄన్ విశ్వేభ్యోదేవేభ్య స్స్వా
హానమఇత్యుక్త్వా స్వాహాస్త్విత్యుక్తవతో దేవాంశ్చవిసర్జ
యతి తతోఽస్తహోమంహుత్వా బన్ధుభిస్సహభుఞ్జీత ఏవ
మశక్తశ్చేద్ధోమవర్జం బ్రాహ్మణాన్భోజయిత్వా ప్రతి
సరాంబధ్నాతికుమ్భోదకేనాపరేద్యు స్స్నాయా త్తదానీమ
పివాఽభ్యుక్షయేత్॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
ద్వితీయప్రశ్నే ప్రథమప్రకరణమ్॥

—* ద్వి తీ య ప్ర క ర ణే *—

—* ఉ ద్దా ల క వ్ర త మ్ *—

ఉపనయనం వ్యాఖ్యాస్యామో గర్భాధానాద్యష్ట
మే వర్షే బ్రాహ్మణముపనయీత గర్భైకాదశే రాజ
న్యం గర్భద్వాదశే వైశ్యం వసన్తే బ్రాహ్మణం గ్రీష్మే
రాజన్యం శరదివైశ్య మాషోడశాద్బ్రాహ్మణ మాద్వా
విగంశాత్ క్షత్రియ మాచతుర్విగంశాద్వైశ్య మిత్యేకేసమా
మన స్త్వత ఊర్ధ్వం పతన్తి తేషాముద్దాలకప్రాయశ్చిత్తం
కర్తవ్యం ద్వౌమాసౌ యవాగ్వా మాసంగోక్షీరేణార్ధ
మాసమామిక్షయా ఽష్టరాత్రంఘృతేన షడ్రాత్రమయా
చితేన త్రిరాత్రముదకేన వర్తయిత్వైకాహ ముపవసే దేత

దుద్దాలకప్రాయశ్చిత్తం చరిత్వా పునర్గర్భాధానాది సం
స్కారాన్ కృత్వా ప్రాయశ్చిత్తార్థం హిరణ్యం దత్వా కృ
తచాన్ద్రాయణేన పిత్రా శుద్ధా సావిత్రీపతితా అప్యుపనే
యా భవన్తీతి విజ్ఞాయతే॥

బ్రాహ్మణస్య పాలాశో బైల్వోవా కేశాన్తో నిర్వ్ర
ణో ఽనుద్వేజినో ఽవక్రోదణ్డః కార్ష్ణ్యమజినం మౌఞ్జీ
మేఖలా క్షత్రియస్య నైయ్యగ్రోధః ఖాదిరోవా లలాటాన్తో
దణ్డో రౌరవమజినం మౌర్వీమేఖలా వైశ్యస్యౌదుమ్బరో
బాదరోవా నాసికాన్తోదణ్డో బాస్తవమజినగ్ం శాణీమేఖ
లోం భూర్భువస్సువస్తత్సవితురితి సావిత్ర్యోం భూర్భువ
స్సువస్తత్సవితు రాపోజ్యోతీరసఇతి ప్రాణాయామ ఓం
భూర్భువస్సువస్స్వాహేతి వ్యాహృతి రగ్నయే సమిధ
మిత్యేకాం సమిధ మగ్నయేసమిధావితిద్వే సమిధావగ్న
యే సమిధఇతి చతస్రస్సమిధో మన్త్రత్రయేణ సప్తపాలా
శ సమిదాధానం బ్రాహ్మణస్యోం భూర్భువస్తత్సవితురితి
సావిత్ర్యోంభూర్భువస్తత్సవితుస్తేజోజ్యోతీరసఇతి ప్రాణా
యామ ఓంభూర్భువస్స్వాహేతి వ్యాహృతి రగ్నయేసమి
ధమిత్యేకా మగ్నయేసమిధావితిద్వే సమిధా మన్త్రద్వయే
న తిసృణామగ్నౌప్రక్షేపణం క్షత్రియస్యోంభూస్తత్సవి
తురితి సావిత్ర్యోంభూస్తత్సవితు రగ్నిజ్యోతీరసఇతి ప్రా
ణాయామ ఓంభూస్స్వాహేతి వ్యాహృతి రగ్నయేసమిధ

మిత్యేకస్యా అగ్నౌప్రక్షేపణ మేతానివైశ్యస్య భవన్తి॥

ఇతి శ్రీ వైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ద్వితీయప్రశ్నే ద్వితీయప్రకరణమ్॥

—* ఉపనయనక్రమః *—

పూర్వాప్రోష్ఠపద హస్తాశ్విన్యనూరాధా పుష్యోత్త
రత్రయ పునర్వసూ పుణ్యాహాని నక్షత్రాణి తేష్వన్యతమ
న క్షత్రేన్వితాయ శుభేముహూర్తే ఉగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య అగ్నే
ర్వాయవ్యాం దర్భాన్ సంస్తీర్య తేషూపవీతాజిన దణ్డ మేఖ
లాహత వస్త్ర శరావాశ్మ సమిద్దర్భాన్ పూర్వవ లాజకూర్చగో
మయ క్షురభిక్షాపాత్రాణి సమ్భృత్య సంచిత్యాజుహోతిప్రో
క్ష్య పూర్వాన్తే ఉగ్నేర్నైరృత్యా మాసీనస్య కుమారస్య
మూర్ధ్ని ప్రాగగ్రముదగగ్ర ద్వ్యాదర్భాన్ ప్రతిదిశంవి
న్యస్య త్రిశత్రమిత్యాదిభి స్సరోమాణం దర్భంఛిత్వా
ఉపడుపస్పృశే ద్యేనావపద్యత్ క్షురేణేతి స్వర్తత్రవసతి నా
ధోజత్రోర్యత్ర మాణ్ణ్యంవపనం తత్రిశిఖాభ్రివర్జ మాన
ఖంవపతి దక్షిణతోమాతా బ్రహ్మచారీవా గోశకృద్యుక్త
శరావే కేశానుపయ మ్యోదుమ్బరమూలే దర్భస్తమ్బేవో
పగూహ్యా గచ్ఛే త్స్వయంస్నాత్వా కుమ్భోదకేన స్నాత
మాచాన్తం కుమారం పుణ్యాహంవాచయిత్వా కుమారై
స్సహ భుక్తవన్తం కుమారం స్వదక్షిణత ఉపవేశ్య స్వయ

ముత్తరత ఉపవిశతి తతః పరిస్తీర్యా యదాజ్యఅగ్నా ఆ
యదాజ్యదేవేలి పంచవారుణం వ్యాహృతి సర్వంప్రధానం
జుహుయాత్ అగ్నే [illegible] [illegible] శిష్టేని
పాదాంగుష్ఠేన దక్షిణేనస్పర్శయిత్వా [illegible]
త్రం పరిధాయ [illegible] మేఖలాం [illegible] త్రి
ప్రదక్షిణంపరివీయ పరీదమిత్యుత్తరీయందత్వా యజ్ఞోపవీ
తమసీతి యజ్ఞోపవీతంధారయిత్వా [illegible]
వాచయతి తతస్సువాహుత్వా [illegible] ముపనే
ష్యఇతి సదస్యాననుజ్ఞాప్య [illegible] దేవస్యత్వేతి స్వ
దక్షిణేనాస్య దక్షిణం స్వవామేన వామం బాహుం [illegible] పాద
భ్యాస్వదక్షిణస్థితంకుమారంస్వోత్త [illegible] మానయిత్వా
ఽఽయుష్టఇతి దక్షిణాంపాణింగృహీత్వా ఽగ్నిష్ట ఇత్యుక్త్వా
విసృజేదసావపోశానేత్యాదిభి రాచారంప్రశంస త్యశ్నామి
అదధామి కరోమి నస్వపామి చరామ్యాహరా మ్యధీష్యే
తథాకరోమ్య స్వపామి జుపే. నియునజ్మి సగ్ంరభే తథా
కరోమి నియచ్ఛామ్యస్మి సమావిసర్జామీతి క్రమేణప్రతి
వచనం వాచయె న్మమహృదయమితిహృదయమభిమృశే
ద్భూర్భువస్సువస్సుప్రజా ఇతిప్రశంస్య భూర్భుక్షుత్వేత్యాది
భి ష్షడ్భిర్మన్త్రైరసావితి బ్రాహ్మణస్యనామశర్మాన్తం వ
ర్మాన్తంక్షత్రియస్య గుప్తాన్తంవైశ్యస్య నిర్దిశేత్ దక్షి
ణేకర్ణేజపతి తతోదక్షిణేనాస్య దక్షిణపాణింగృహీత్వా ఽ

గ్నిరాయుష్మానిత్యాదిభిః పఞ్చభిః కనిష్ఠాదిక్రమేణ సర్వా ఙ్గుళీర్విసృజ్య యదాఽగ్నఇతి దక్షిణేకర్ణే ప్రతిష్ఠావా యానితి వామకర్ణేజపిత్వా స్వస్తిదేవేత్యగ్నిం ప్రదక్షిణం కారయిత్వా కుమారమాత్మనో దక్షిణతోనివేశ్య రాష్ట్ర భృదితి కూర్చమూర్ధాఽగ్రం కుమారాయాదద్యాత్ సోఽపి తస్మిన్నుదగగ్రఉపవిశతి శన్నోదేవీరితిప్రోక్ష్య తతోమూల హోమాన్తే హుతశేషమాజ్యం కుమారస్య దక్షిణేహస్తేద త్వా ఉదితిస్తేకఇష్యామీతి ప్రాశయిత్వా యోగేయోగఇ త్యాచమనంకారయిత్వా శతమిన్నిత్యాదిత్యంనమస్కార యిత్వా ఉఉగన్త్రేతిప్రదక్షిణంకారయిత్వా దక్షిణతస్సా భిముఖమాసీనస్య కుమారస్యోత్తమాఙ్గం శకాయత్వేత్యభి మృశ్య ధీహీంభోఇతి ప్రాఙ్ఘర్తోగురుదక్షిణే గణానామి తి గణపతిమావాహ్యాభ్యర్చ్య గణానామితి కుమారంవాచ యిత్వా సదస్యాననుజ్ఞాప్య పాదాదిషు వ్యాహృతీర్వదన్న చోఽఃఽథౡఞ్చశో విభక్తామవిభక్తాంచ సావిత్రీమధ్యా పయే త్తదధ్యయనా ద్బ్రాహ్మణోభవతి॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ద్వితీయప్రశ్నే తృతీయప్రకరణమ్॥

—* సావిత్రవ్రతబన్ధః *—

అథ సావిత్రవ్రతబన్ధం కరిష్యఇతిసఙ్కల్ప్య ధాతా

దీన్ సవిత్రే కాణ్డర్షయే సదసస్పతి మాదేవో యాం త్వాభీవృ
తం సఖానో విజనాం విసుపర్ణో భగంధియ మిత్యాజ్యేనహు
త్వా ఽగ్నేవ్రతపత ఇత్యాదిభిః పఞ్చభి స్సమిద్భి శ్శిష్యేణ
హావయిత్వా స్వయమాజ్యేన వ్యాహృతీర్జుహుయా దగ్న
యే సమిధ మిత్యాదిభి స్సప్తపాలాశాఙ్గారా న్ప్రతిమన్త్రం
శిష్యంవాచయన్ హావయే త్సూర్యఏషత ఇత్యాదిత్యంద
ర్శయే చ్ఛిష్యఃప్రతిస్సమిదాధానం కరిష్యఇతిసఙ్కల్ప్య
యథా హేతి దక్షిణాదిప్రదక్షిణం పరిమృజ్యా దితేఽన్వితిప
రిషిచ్య భూరిత్యాదిచతస్ర ఏషాతఇత్యాదిచతస్ర ఇత్యష్టౌస
మిధోహుత్వా ప్రసాపీరిత్యన్తైః ప్రవాహణంకృత్వా భూ
తిస్మృతి భస్మగృహీత్వా ఽఽదిత్యస్యావోనమ ఇతి పూర్వవ
దూర్ధ్వాగ్రమాలిప్య పూర్వవత్ప్రోక్ష్యాగ్నింప్రార్థయే
దాదిత్యంచోపతిష్ఠే దాసమావర్తనా త్స్వయంప్రతరేవం
జుహుయా దగ్నిష్ట ఆయు రితిదణ్డ మిన్ద్రో మరుద్భిరితి[illegible]జం
దారవంమృణ్మయంవా భైక్షపాత్రందద్యా త్తో త్య
తిగృహ్య ప్రథమంమాతృసమీపంగత్వా బ్రాహ్మణశ్చేద్భ
వత్యాది క్షత్రియశ్చేద్భవతిమధ్యం వైశ్యశ్చేద్భవత్యన్తం
భిక్షాందేహీతి బ్రూయా న్మన్త్రవతేన బ్రాహ్మణేభ్యోభైక్షం
తన్త్రానితరేభ్యోభిక్షిత్వా గురవేదద్యా ద్భృస్యతఇతిగురు
భైక్షమాదాయ సుశ్రవఇతిప్రోక్ష్య తేనలాజానూప మి
శ్రితేనహవిషా మిన్ద్రాహుతీహుత్వా న్తహో మహోమాయుతే

మౌనవ్రతేనాసాయంతిష్ఠే త్తతఃప్రభృత్యుపనీత ధర్మాణ్యా
చక్షీతో క్తాతిక్రమే నదణ్డేనహింసే ద్దుష్టవాక్యైర్నశపే దతి
క్రమానురూప ప్రాయశ్చిత్త ముపదిశతి సర్వథాశిష్యంర
క్షే ద్యస్మాచ్ఛిష్యకృతంపాపం గురుమభ్యేతి తస్మాదవశ్య
మతిక్రమితంత్యజే దన్యథాత్యాగేపతతి తతోబ్రహ్మచారి
ధర్మాణ్యనుతిష్ఠే త్త్ర్యహమేతమగ్నింధారయ న్తి క్షారల
వణవర్జనంచ॥

ఇతి శ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
ద్వితీయప్రశ్నే చతుర్థప్రకరణమ్॥

—* పారాయణవ్రతం *—

అథచతుర్థే శిష్యమాచార్యం కృతపుణ్యాహం ప్రా
ఙ్ముఖం దక్షిణేనివేశ్య స్వోత్తరతోమాతా బ్రహ్మచారీవాస
మాసీత సావిత్రవ్రతవిసర్జనం కరిష్యఇతిసఙ్కల్ప్యాఘా
రాన్తేఽగ్నింపరిస్తీర్య పరిషిచ్య పూర్వవద్ధాతాది సావిత్రీ
సూక్తం సావిత్రవ్రతవిసర్గ మచారిష మశక మరాధి వి
సర్జయామీతి పఞ్చభిస్సమిద్భి రాజ్యేనవ్యాహృతీర్హుత్వా
పూర్వధృతదణ్డాజినోపవీత మేఖలోత్తరీయ వస్త్రాదీన్యప్సువి
న్యస్య స్నాత్వాయత స్తన్త్రైర్నవానిధారయిత్వాఽద్భిర
భ్యుక్ష్య ప్రాజాపత్యవ్రతబన్ధం కరిష్యఇతిసఙ్కల్ప్య ధాతా

దీః ప్రజాపతయేకాణ్డర్షయే సదసస్పతిం ప్రజాపతే రయీ
ణాం ప్రజాపతేత్వం తవేమే ప్రజాపతిం యోరాయోఽగ్నే
వాయ విద్రాదిత్యప్రతానామితి ప్రాజాపత్య ప్రతిబద్ధంహు
త్వా వ్యాహృతీర్జుహోతి త్యేవంసౌమ్యే వ్రతే సోమాయ
కాణ్డర్షయే సదసస్పతిగ్ం సోమో ధేను మషాఢం త్వగ్ం
సోమ యాతేధామాని త్వమిమా యాతేధామానిదివీతి సౌ
మ్యసూక్తం సౌమ్యవ్రతబద్ధం వ్యాహృతీ రాగ్నేయవ్రతే
ఽగ్నయేకాణ్డర్షయే సదసస్పతి మగ్నే నయ ప్రపశ్యకార్షి
యా చ్ఛాగిరో ఽగ్నేత్వమస్మద్యగ్నేత్వంపారయా ప్రకారవ
ఇత్యాగ్నేయవ్రతబద్ధం వ్యాహృతీ ర్వైశ్వదేవవ్రతే విశ్వే
భ్యో దేవేభ్యః కాణ్డర్షిభ్య స్సదసస్పతి మానోవిశ్వే శన్నో
దేవా యే సవితు రగ్నే యాహి దాతః పిత ర్విశ్వేదేవాశ్శృ
ణుతేతి వైశ్వదేవవ్రతబద్ధంచ వ్యాహృతీ ర్బ్రాహ్మ్యవ్ర
తే బ్రహ్మణేకాణ్డర్షయే సదసస్పతిం బ్రహ్మజజ్ఞానం పి
తావిరాజాం బ్రహ్మన్దేవా నన్తరస్మిన్ బ్రహ్మన్దేవా
శ్శృతక్రసఆశా ఇతి బ్రాహ్మ్యవ్రతబద్ధం వ్యాహృతీర్జుహో
త్యేవంసర్వేషువ్రతేషు పూర్వవ్రతంవిసృజ్యా న్యద్వ్రతంబ
ధ్నీయా త్ప్రాజాపత్యే ప్రథమం పంచమం ద్వితీయంచ సౌ
మ్యే షష్ఠ మాగ్నేయే సప్తమం వైశ్వదేవే తృతీయం బ్రా
హ్మ్యే చతుర్థ మేవంకాణ్డానధీయీత ఋతంచసత్యం
చ దేవకృతస్య యదన్మేగర్భే తరత్సమందీతి ప్రాజాపత్యే

వసోః పవిత్రం పవస్వవిశ్వచర్షణ ఇతిసౌమ్యే జాతవేదస
ఇత్యాగ్నేయే విష్ణోర్నుకగ్ం సహస్రశీర్షాత్వమగ్నే రుద్రో
ఽఽత్వా రక్షోహణమితివైశ్వదేవ ఏకాక్షరమితి బ్రాహ్మేత్ర్యవ్ర
తేచ క్రమేణ బ్రహ్మయజ్ఞో భవతితతో బ్రాహ్మత్ర్యవ్రతం వి
సృజ్య నవీతాదీనినవానిధారయిత్వా ఽగ్నేరుత్తరేభాగే
పరివర్గే దేవతాభ్యః కల్పయామిస్వాహేత్యాదీన్ దక్షి
ణేభాగే యమాయ కల్పయామి స్వాహేత్యాదీనుత్తరే హు
త్వా శుక్రియవ్రతం బధ్నామీతి షాణ్మాసికం త్రైవార్షి
కంవా శుక్రియవ్రతంబధ్నీయా దితరే వార్షికా శ్శితస్థ ఇ
త్యాదినా మహానాకేనాహతేనవాససా శిరోవేష్టయే ద్యథై
నమహానాడీభ్యో నాభితపేత్ క్షుద్రావనభిభాష్యశుక్రియే
బ్రాహ్మణే మహనా ద్యారణ్యకాణ్డం చాధ్యాపయీత య
ది శుక్రియవ్రతబద్ధ స్సమావర్తనయో ర్వ్యవధానస్యాత్త
దా బ్రాహ్మత్ర్యవ్రతంబధ్వా తిష్ఠేదనన్తరం శుక్రియవ్రతం
షాణ్మాసికం త్రైమాసిక మేకమాసికంవా బధ్నీయాత్సమా
ప్తకదినే ప్రాగుదయాత్పుత్రాయ శుక్రియవ్రతం బన్ధయిత్వా
తద్వివిసృజే దిత్యేకే॥

—*ఉపాకర్మ*—

అథాషాఢే మాస్యాపూర్యమాణపక్షే పుణ్యేన
క్షత్రే రిక్తావర్జ్యయనాన్నిహేయ పూర్వాహ్ణే ఇమంశిష్య ము
పాకర్మణా సంస్కరిష్య ఇతి సఙ్కల్ప్య ఘారాన్తే ఽగ్నిం

పరిస్తీర్య శిష్యంవాపయిత్వా స్నాతమహతం వాసః పుణ్యా
హంవాచయిత్వా ప్రోక్షణీః ప్రోక్ష్యాగ్నిం ప్రదక్షిణంకార
యిత్వా పూర్వవత్కూర్చందదాతి స్వదక్షిణత ఆసీనం శ
న్నోదేవీరితిప్రోక్ష్య జ్యచయభ్యా మథుతధానాభ్యాంవా పృ
థివ్యై స్వాహేత్యాది పఞ్చాశదాహుతీర్హుత్వా ధాతా
దదాతు ప్రాజాపత్యవ్రతసూక్తం తద్వ్రతబన్ధంచ జుహోతి ధా
తాదిపఞ్చవారుణం మూలహోమం స్విష్టకృతంచహుత్వా
హుతశేష మదితిస్త్రీకర్త్యమితి ప్రాశయిత్వా యాగేయా
గజిత్వాచమనందదాతి తతోముకుళితాఞ్జలిం ప్రాఙ్ముఖము
దఙ్ముఖంవా శిష్యంస్వసూత్రసహితం వేదమధ్యాపయీత ని
త్యంయథాశక్త్యధ్యయనంకుర్య్యాదథలీహ్యమాంస పఞ్చాశ

—* ఉత్సర్జనం శ్రావణహోమశ్చ *—

దాహుతీః ప్రాజాపత్య వ్రత విసర్గంచ హుత్వాఽధ్య
యనాన్విసృజే దథశ్రావణోపాకర్మోచ్యతే శ్రావణ్యాం
పౌర్ణమాస్యాం శిష్యంవాపయిత్వా స్నాతంపుణ్యాహంవా
చయిత్వా నదీతీరంగత్వా పూర్వధృతోపవీతాదీన్విసృజ్యన
వానిధారయిత్వా సవితారంకాణ్డర్షిం ప్రజాపతిం సోమ
మగ్నిం విశ్వాన్దేవాన్ స్వబ్రహ్మాణం శుక్రియంకాణ్డర్షిం ఋ
గ్వేదం యజుర్వేదం సామవేద మథర్వవేదం సాంగంసంహితీ
ర్యాజ్ఞికీ వారుణీ దేవతా ఉపనిషదస్తర్పయామీతి త

ర్పయిత్వా ఉదఘూరాన్తే శ్రావణహోమం కరిష్య ఇతి స
ఙ్కల్ప్య పూర్వవత్తాత్కాలికవ్రతబన్ధం ధాతాదిపఞ్చవా
రుణం మూలహోమం స్విష్టాకారం చ హుత్వా ఉత్తరహోమా
న్తే సావిత్ర్యా సహస్రసమిధో జుహుయాద్బహిః పరిహర
ణ భస్మలేప ప్రోక్షణోపస్థానాది కుర్యాన్మేఖలాసే విసృ
జేద్వ్యస్మాద్దానేన సర్వవ్రతానాం పూర్తిర్భవతి తస్మా
దవశ్యం కుర్యాత్ ॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
ద్వితీయప్రశ్నే పఞ్చమప్రకరణమ్॥

—* సమావర్తనమ్ *—

వేదమధీత్య స్నాస్యన్నుదగయనే పూర్వపక్షే రిక్తా
నధ్యయనాన్యహాయ శుభే నక్షత్రే నదీతీరే గోష్ఠే వాఽగ్నిం
ప్రతిష్ఠాప్య ధాతాదిపూర్వం శుక్రియవ్రతవిసర్గం హుత్వా
వయస్సుపర్ణా ఇతి వస్త్రవేష్టనం పరిత్యజ్య శుక్రియవ్రతం వి
సృజేదిమగ్గ్ంస్తోమంత్యాయుషమితి ప్రధానం పఞ్చవారు
ణం మూలహోమం చ హుత్వా ద్వయాన్తమస ఉదుత్యమి
త్యాదిత్యముపస్థాయోదుత్తమమిత్యుత్తరీయమథావయ
మితి యజ్ఞోపవీత మేఖలాజిన దణ్డానప్సు విసృజ్య క్షురమా
దాయ శివో నామాసీతి పాషాణేన కషయిత్వా సాంకుతో
దకే శ్శిరోజ్యౌత్స్న్యా గోదానమిత్యాదిభిః క్రమేణ చతుర్దిశం

వప్త్రైనావపదితి శిఖావర్జం సనఖం వపతి దక్షిణతో
మాతేత్యాది సమాన మిదమహమి త్యుపగూహామే దన్నా
ద్యాయవ్యూహధ్వమి త్యౌదుమ్బరేణ కాష్ఠేన దతో ధావ
యే చ్ఛీతోష్ణాభి రాపోహిష్ఠేతి స్నాపయిత్వా ఽఽపో హి
రణ్యా పవమానైః ప్రోక్ష్య దివిశ్రయస్వే త్యహతే వాససీ
గంధాఞ్జన కుణ్డల మణిహారాఙ్గుళీయక దర్పణ ఛత్రోపాన
మేఖలో పవీతాజిన వాహన మధుపర్కాణి సమ్భృత్య ప్రో
క్ష్య నమోగ్రహాయేతిగన్ధంగృహీత్వా ప్రాచీనమఞ్జలింగృహీ
త్వాఽప్సరస్స్వితిగాత్రాణ్యనులిప్య తేజోవత్సపఇతివస్త్రం
పరీధాయసోమస్యేత్యుత్తరీయంగృహ్ణాతి * యుందురుక్తాది
త్యాదిభి స్తత్తన్మన్త్రై ర్మేఖలాదీనిధారయిత్వా బాదరం
మణిం సౌవర్ణకుణ్డలేన పటోసవస్త్రేణ వాఽఽచ్ఛా
ద్య దర్భేణబద్ధ్వా వామేనాగ్నేరుపరిధారయన్నాయుష్య
మిత్యాదిపఞ్చభి ర్మన్త్రైర్హుత్వా సమార్జమిత్యుదపా
త్రైః త్రిఃప్రదక్షిణంప్రక్షాళ్య తుర్భిష్వాత్ర్వై రియమూష
ధీతి దక్షిణోత్తరకర్ణయోః క్రమేణప్రవృత్తావాబధ్య శుభి
క ఇతి కణ్ఠేమణింబద్ధ్వా దం బ్రహ్మపునీమహ ఇత్యూరిత్రకా
మఙ్గళ్యామసజ త్యేవమేవబాదరంమణిం మన్త్రవర్జమి
త్యాత్రప స్తమ్బః। యదాఽఞ్జనం యన్మేమన ఇతత్రఙ్గ్రో రఞ్జనేనా
క్ష్ణ్రో దక్షిణంపూర్వ మక్ష్ణ్ఇతివిజ్ఞాయతే। ఇమాన్సుమ

---

* ఆదిశబ్దేనఉపవీతాజినేచగృహ్యాతే ప్రవృత్తౌ=కుణ్డలే

నసఇతి శిరశికణ్ఠేవా స్రజమాదాయ దేవస్యత్వేత్యాదర్శం
గృహీత్వాఽవేక్ష్య వైణవంయష్టి మేతనైవమన్త్రేణ గృ
హీత్వేన్ద్రస్య వజ్రోసివేగవేజమితిత్రిరున్మృష్టిః ఉపానహావి
త్యుపానహావారుహ్య ప్రజాపతేశ్శరణమితి ఛత్రమాదా
య భువఃపునాత్వితిత్యాత్మానమాచ్ఛాదయతి యామేదణ్డ
ఇతి నష్టైదణ్డైపునర్గృహీత్వాయద్రథోలబ్ధశ్చేత్ప్రతిష్ఠఇత్యభి
మృశ్యరథంతరమసీత్యారోహే దశ్వశ్చేదశ్వోసీతిగజమిన్ద్ర
స్యత్వావజ్రేణేత్యారుహ్యాప్రాచీముదీచీంవా దిశంగత్వాఽవ

—* మధుపర్కప్రయోగః *—

తరే త్తతోఽభ్యాగతంవరం కన్యాప్రదస్స్రగ్ స్రవన్త్రివత్యావే
ష్ట్యయశోసీతిగృహే విష్టరం కూర్చం పాద్యమర్ఘ్యమా
చమనం మధుపర్కం గాంతృణముష్టించసంభృత్యతత్రోప
వేశ్యేమం వరంమధుపర్కేణ పూజయిష్య ఇతిసఙ్కల్ప్య
ఇదమాసనమితి విష్టరందత్వాఽప్రభృదితికూర్చందదాతి
యథాపురస్తాదాపఃపాదావితి పాదౌప్రక్షాళయేత్తోస్పిద
క్షిణంపాదంపూర్వం బ్రాహ్మణాయప్రయచ్ఛే త్సవ్యగం
శూద్రాయప్రక్షాళయితారం విరాజఇత్యభిమృశ్య తేనై
వాత్మానంప్రత్యభిమృశే దిదమర్ఘ్య మిదమాచమన మి
త్యుక్తేమయిదేజఇతి మన్త్రావృత్త్యాఽఽదదీత దధిమధుఘృ
తంక్షీరమితిసగ్సృజ్య కాంగంసేన మధుపర్కందద్యాద్దేవ

స్యత్వేతి ప్రతిగృహ్య యన్మధున ఇత్యనామికాంగుష్ఠాభ్యాం [illegible]
స్త్రిఃప్రాశ్య యాంగ్నేయోగ ఇత్యాచమ్య పునరాచామే ద
మృతాపిధానమసీతి గామాబధ్య గాందదామీతి [illegible]
గాంధేనురితి తస్యై తృణముష్టింప్రదాయ తాంగాం స్పృశహ
తేతి స్పృశన్నస్మాకం త్రేముష్యేతి స్నానే స్వధా [illegible]
రాత్రస్తం షష్ఠీవిభక్త్యానిర్దిశ్య తతస్సభాంతముత్సృజ్య [illegible]
తదన్తోమధుపర్క ఆచార్యాయ ఋత్విజే శ్వశురాయ [illegible]
సంవత్సరాదూర్ధ్వ మేతత్కార్యం గాంవినే [illegible]
కవ్రతాంగ బ్రాహ్మణాన్ దత్వా స్వదారాన్ప్రతి [illegible] త్వా
ఇద్దాగ్నిమేవచ ఇత్యేతాన్ ప్రణమ్య పుణ్యాహవాచనం [illegible]
త్వా స్నాతకవ్రతాంగ హోమంకరిష్య ఇతిసఙ్కల్ప్య అగ్నిం
పరిషిచ్య ఆజ్యేనవ్యాహృతీర్హుత్వా పునఃపరిషిచ్యా గ్ని
మాదిత్యంచోపతిష్ఠేత నిత్యమాపదిగ్రహణం [illegible] కుర్యాత్

ప్రాణాగ్నిహోత్రవిధిః

దథప్రాణాగ్నిహోత్రం పరమాత్మా యజమానః శ్రద్ధాపత్నీ
హృదయమన్తర్వేది లోమానిబర్హీంషి ప్రాణాదయః ప
ఞ్చాగ్నయో జిహ్వాదీనిపాత్రాణి విషయాహవీంషి తత్రై
వమేకాధ్వర్యుః ప్రాణాగ్నిహోత్రే అత్రయజ్ఞో భవతి ప్రా
ణాగ్నిహోత్రం కరిష్య ఇతిసఙ్కల్ప్య అమృతోపస్తరణమసీ
త్యన్నంప్రోక్ష్య మహస్మృత్యభిమృశ్య జనస్ఫు రమిత్యపఃపి

త్వా అంగుష్ఠమధ్యమానామికైః రన్నంగృత్వా ప్రాణాయ స్వాహేత్యాదిభిః పంచాహుతీర్హుత్వా జఠరస్థరమిత్యపః పీత్వా శ్నీయా దాచమ్యాపోగృహిత్వా ఉదిత్యాభిముఖః ఓంప్రాణానాప్యాయస్వేతి నాభిదేశమభిమృశ్య దక్షిణ కరాఙ్గుష్ఠేన తత్పాదాఙ్గుష్ఠే అణోరణీయానితి సంసిఞ్చే దేవం సాయంప్రాతస్తత్కుర్యాద్యజ్ఞోభవతి తేనానృణోభవతి (శ్రుతి) జాయమానోవై బ్రాహ్మణ స్త్రిభిరృణవా జాయతే బ్రహ్మచర్యేణర్షిభ్యో యజ్ఞేనదేవేభ్యః ప్రజయాపితృభ్య ఏష వా అనృణో యఃపుత్రీయజ్వా బ్రహ్మచారీవాసీతి,, విజ్ఞాయతే।

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ద్వితీయప్రశ్నే షష్ఠప్రకరణమ్॥

తృతీయప్రశ్నప్రారంభః

అష్టవిధవివాహాః

అథాతః పాణిగ్రహణ మష్టధావివాహాభవన్తి బ్రాహ్మో దైవః ప్రాజాపత్య ఆర్ష ఆసురో గాన్ధర్వో రాక్షసః పైశాచ ఇతి బన్ధుశీలలక్షణసంపన్నం వరమాహూయ యత్కన్యాంసదృశాందదాతి సబ్రాహ్మఇత్యుచ్యతే య

దాత్రీమ్రయమజ్ఞస్య ఋత్విజే దక్షిణార్థం కన్యాం దదాతి స
దైవః ధర్మార్థకామేషు త్వయైషా నాతిచరితవ్యేత్యుక్త్వా
కన్యాం దద్యాత్స ప్రాజాపత్యో యద్యేకం గోమిథునం ద్వే వా వ
రాదాదాయ కన్యాం ప్రతిపాదయతి తమార్షం ప్రతిచక్షతే
యత్కన్యాయా అభిభాషణం జ్ఞాతిభ్యశ్చ ధనం దత్త్వా కన్యాం ప్రతి
గృహ్ణాతి తమాసురం మానస్త్రీ యదన్యోన్యం కన్యాకామినౌ స
యచ్ఛతి స గాన్ధర్వో భవతి యద్బలాదపహృత్య కన్యాం
హరతే స రాక్షసః సుప్తాం ప్రమత్తాం వా కన్యాం రహసి యదు
పగచ్ఛతి స పైశాచో భవతి తేషు ప్రశస్తాశ్చత్వారః
బ్రాహ్మణస్య తోయపూర్వకాగ్నిప్రతిష్ఠా ఆసురగాన్ధర్వావపి
వైశ్యే క్షత్రియస్య రాక్షసమపి యస్మాత్ స్త్రీ స్త్రీపూర్వా
పరాణాం పుత్రః ప్రాజాపత్యాదీనాం సప్త సప్త పూర్వాపరాన్
దశ దశ బ్రాహ్మస్సుతః పావయేదితి విజ్ఞాయతే॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రే వివృతౌ నృసింహవిరచితే
తృతీయప్రశ్నే ప్రథమప్రకరణమ్॥

—* వివాహ్యకన్యానిర్ణయః *—

బ్రాహ్మాదివివాహేషు కూటస్థమారభ్య పితృతస్స
ప్తపురుషాతీకాంతాం మాతృతశ్చ పంచపురుషాతీకాంతాం
పశ్చపితృతః స్త్రీనామ్న్యా తృతీయాం వా ఉత్తీర్ణాం వరయేద్వాజీరసభృ
గువర్జం మానవార్షేయగోత్రజాం చయవీయసీం వరయేత్ ।

—* కన్యాదోషాః *—

పిఙ్గళాక్షీం హీనగాత్రలోమ్నీం కుబ్జాంభీషణాం సఙ్గ
తభ్రువం రక్తకేశాన్తం కర్కశాం ముణ్డాం ఘోరస్వరాం అ
న్యదత్తాం పాపకర్మికాం నక్షత్రనామ్నీం నదీనామ్నీం వృక్ష
నామ్నీంచ వర్జయేత్॥

—* కన్యాపరీక్షా *—

యద్యస్యాస్సమృద్ధిపరీక్షా క్రియేత పఞ్చమృత్పిణ్డాన్కృ
త్వా తేషు నానాబీజానిసంసృష్టాని సామికాదివేద్యాంశ్పా
గ్వాసూం త్వస్యాదిక్షేత్రాదాహృతలోష్టం శకృచ్ఛ్మశాన
లోష్టంచనిక్షిపతి(శ్రు) ఛన్నానిరుతమగ్రే ప్రథమం రుతేసర్వం
ప్రతిష్ఠితం యదియంకుమార్యభిజాతా తదియమిహ ప్రతి
పద్యతాం యత్సత్యంతద్దృశ్యతాం"ఇత్యభిమన్త్ర్య కాంస్య
పాత్రేనిధాయ కన్యాసమీపేనిక్షిప్య బ్రూయాం దేతేషామేక
ముపస్పృశేతి పూర్వేషాముపస్పర్శనే క్రమాత్ప్రజా యజ్ఞ
సస్య పశుసమృద్ధిరుక్తా ఽన్యత్రమృతింవిద్యాత్ దేవంపరీక్ష్యో
పయచ్ఛేత యస్యాంమనశ్చక్షుషోర్నిబన్ధస్తస్యామృద్ధి
ర్నేతరదాద్రియేతేత్యేకే పితా ఽష్టపంచదశపరీక్ష్యోన్మ
త్తపతిత షణ్ఢ స్వగోత్రజ చక్షుశ్శ్రోత్రవిహీనా న్వర్జ
యిత్వా బన్ధుశీలలక్షణసమ్పన్నాయ శ్రుతవృత్తవతే క

న్యాందదా త్తతశ్శుభేముహూర్తే యుగ్మాన్త్సమవేతా
న్మంత్రిణతోవరాన్ వరప్రహిణుయా త్తేకన్యాదాతారం
గత్వాగోత్రమిం సకిత్రుశేం కన్యాం కాశ్య[illegible]ముజ్ఞప్తత్తశ
ర్మణె ధర్మప్రజాసంపత్త్యర్థం వృణీమహే ఇతిబ్రూయు
స్సోఽస్యైవందాస్యామీతివదే త్కృతాఖ్యానయమితి వర
మా[illegible]ము రత్యాదికన్యాంగ[illegible]యిత్వా వరోదేశాన్తరంగ
చ్ఛేన్మత్రేనమేతవా ఽన్యస్మైదద్యా ద్వృపిత్త సులోకగచ్ఛే
ద్దేవరాయదద్యా త్యన్యస్మైదదాతీత్యేకే తతో మాఘఫా
ల్గున వైశాఖజ్యేష్ఠేషు వివాహంనిశ్చిత్య [illegible]దినే కన్యా
గృహే కులస్యశుద్ధ్యర్థం బన్ధుభిస్సహభుక్త్వా ముదికన్యాస్వ
యంవా జ్యేష్ఠస్యజ్యేష్ఠేమాసి వర్జయేత్॥

—* వి వా హ క్ర మః *—

తతోవరః స్వవర్ణైర్బ్రా స్త్రీభిరుపదిష్టైః రత్నైః
పిత్రాదిభిశ్చయుక్తో హస్త్యాదికంపూర్వవదారుహ్య స్వస్తి
సూక్తంశకునసూక్తంచజపన్ కన్యాగృహంయాయా దభ్యా
గతంవరం కన్యాపిదఇత్యాది గోవిసర్జనా న్తం సమావర్త
నోక్తవత్సమానం తతగ్రాహిజ్ఞత్వో వరో గార్హస్థ్యధర్మా
ధికారసిద్ధ్యర్థం పాణిగ్రహణంకరిష్యఇతిసఙ్కల్ప్య సుము
హూర్తే ప్రిసుగంగ్రస్తేతి ప్రత్యఙ్ముఖీం సాలఙ్కృతాంకన్యా
మీక్షమే దఘ్రితృష్ణిమితి సాతమీక్షేత తతోఽగ్నిముఖా

ర్థం గురుం సోఽర్థయే దాఘారాన్తమగ్నిముఖం పాత్రా
సాదనకాలే కూర్చాశ్మలాజస్రోమాక్షతాన్ప్రపిసాదయే
త్తతోఽగ్నేరుత్తరాపరే కన్యాప్రద శ్శాలిధాన్యోపరిస్థితాం
కన్యా ముభయగోత్రనామోచ్చారణపూర్వకం స్వదక్షిణేన
హస్తేన తుభ్యం ప్రజాసహత్వకర్మభ్యః ప్రతిపాదయామీ
తి ప్రాజాపత్యే బ్రాహ్మవివాహే బ్రహ్మత్రస్త్యర్థం దై
వాదిషట్కులోద్ధారణ తృప్త్యైదదామీతిదద్యా ద్వరః ప్రజాప
తిస్త్రియాయుంతిప్రతిగృహ్య స్వదక్షిణేనవేశ్య పూర్వోద్ధృతమే
ఖలాదీనివినస్రజు తయాసహాస్నానంకుర్యా ద్వస్త్రగన్ధాభర
ణాదికం గృహీత్వాబన్ధుభిస్సహకన్యా గృహంగత్వా తేజ
ఆయురితి వస్త్రగన్ధదామాదినా కన్యామలంకృత్యప్రజాపతి
స్స్వమమితిమంగళసూత్రాద్యాభరణానిదత్వా ప్రతిగృహ్ణీష్వా
యాదిత్యేకేవదంతి తతస్సుత్రణ్యాహంనాచయిత్వా సుమఙ్గలీ
రియమితి పాణింగృహీత్వా ఽగ్నిశాలాంప్రవిశ్యాపరేణాగ్నేః
పశ్చిమేకటమాస్తీర్య దక్షిణేనవధూముత్తరేవరశ్చోపవిశతః
తతోరాష్ట్రభృదితి తస్యైవూర్ధ్వందద్యాత్తాప్రతస్మిన్నుదగ
గ్రఉపవిశత్యగ్నింపరిషిచ్యా న్వారబ్ధాయాం వధ్వాం ఽగ్నిరైతు
మామగ్నిర్మాతేగృహే ద్యౌస్తేపృష్ఠ మపరిజస్తాం దేవ
కృతమితి షడ్భిః పఞ్చవారుణైశ్చ జుహుయా దపరేణాగ్నిం
దర్భేష్వాసాదితమశ్మానం వధ్వాదక్షిణ పాదాఙ్గుష్ఠే నా
తిష్ఠేమమితిస్పర్శయిత్వా ప్రత్యఙ్ముఖఇత్యనయా దక్షిణము

త్తానంపాణిం దక్షిణేనాఙ్గుష్ఠే నగృహ్ణీయా ద్యదికామ
యేత స్త్రీరేవజనయేయ మిత్యఙ్గుళీరేవ యదిపుంసోఽఙ్గు
ష్ఠం యద్యుభయముభయం గృహీయాత్సరస్వతీతివిసృజేద
ఘోరచక్షురిత్యాసీతా స్యాఞ్జలావుపస్తీర్య ద్విర్లాజానభి
ఘారయే దభిపూరణంసాదర్వ్య మిమాంల్లాజానితి వరోఽ
భిఘార్యే యంనారీత్యవిచ్ఛిన్నేన వధ్వఞ్జలినా పురోడాశవ
జ్జుహోత్యగ్నేర్ణేత్యేకే ఉదాయుషేత్యుత్థాప్య పరిత్వాఙ్గుష్ఠి
ఇతివధూంముఖంసమీక్ష్య సరస్వతీతిపూర్వవత్పాణిం గృహీ
త్వాఽఘోరచక్షురితివిసృజ్య మాగంల్లాజానితిలాజానా
పూర్వ్యే యంనారీతిహుత్వో దాయుషేత్యగ్నిం ప్రదక్షిణం
కుర్యాదిత్యేకే పత్న్యాయుతిత్యేత ప్రదక్షిణమగ్నింకృత్వా
ఽతిగాహేమహీత్యాసీత ఏవముపస్తరణాదేశతస్తంత్రిస్త
తోమూలహోమంహుత్వాఽగ్నేప్రాయశ్చిత్త ఇత్యాదిభి
పఞ్చభిర్వ్యాహృతిభిశ్చ ప్రాయశ్చిత్తహుత్వాపరిషిచ్య పరివే
శ హోమార్థంసజ్జీకృత్య పునఃపరిషిచ్య స్విష్టకృన్నిర్ణా
హుతి విచ్ఛిన్నత్ర్యర్ధ సప్తపది ద్వ్యాహృతిజయహో క్షేత్రపరే
ణాగ్ని ముదగగ్రాంత్సప్తదర్భానాస్తీర్యైకమిష ఇత్యాదిభి
స్సప్తపదాని ప్రాగన్తం దక్షిణేన పదావధ్యాసఖేతి క్రమ్య
సఖాఇతిప్రాగాదినివృత్త్య మమహృదయమితి వధ్వాహృద
యమభిమృశ త్యథాధ్వర్యు రాపోహిరణ్యపవమానై ర్గవ్యో
క్ష్య పుణ్యాహంవాచయ త్యరున్ధతీత్యాదిభిర్వధ్వా మన్వాది

భిర్వారస . . రన్నక్షతారోపణం కుర్యు . . తదస్తంపాణిగ్రహ
ణం ధృవదర్శనాన్తమిత్యేకే తతఃప్రభృతి గార్హస్థ్యా
నుష్ఠానం . . ర్యాత్॥

ఇతి శ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహావిరచితే
తృతీయ . . శ్నే ద్వితీయప్రకరణం॥

వధూగృహాత్స్వగృహాగమనం

అథవరో వధూమగ్నింసమా . . య గృహంప్రవిశే
దూర్ధ్వ . . చ్ఛతస్రో రాత్రీస్తిష్ఠే దన న్తరం సంప్రవాహార
య . . . . మారోప్య సమంవధ్వాత్వగ్నిముద్ధృ
త్య గృహ . . చ్ఛ . . నదీంవ్యతిక్రమేత్ అయం

నోమహ్యా . . రగ్గం స్వస్తినేషద్వనస్పతిః పీరానస్సుతరాభవ
దీర్ఘాయుత్వాయవచసే" ఇతినావమభిమన్త్య్రామే న్నచత
ర న్తీనావి . . వ్యధూగపశ్యేత్ " యాఓషధయో యాన
ద్యో యా . . న్యాని యవనా తె త్వావధుప్రజావతీం పరిత్వే
ముఞ్చంత్వగంహసః" ఇతితీత్వాజపే చ్చైత్యవృక్షాణాం
వ్యతిక్రమే " యేగన్ధర్వాఅప్సరసశ్చ దేవీరేషువృక్షేషు వా

నస్పత్న్యేష్వాసతే శివాస్తేఅస్స్యాప ధ్యాభవ స్తుమాహిగ్ంసిషు
ర్వహతుముహ్యమానా,, మితిజపతి " జీవాగ్ంరుదన్తి వి
మయన్తే అధ్వరే దీర్ఘామనుప్రసితిం దీధియుర్నరః। వా
మంపితృభ్యో యఇదగ్ంసమేరిరే మయఃపతిభ్యో జనయః
పరిష్వజే " ఇతివధూరోదనేజపతి గృహాన్సమీపంగత్వా వ
ధూంసంప్రేష్యతి " దక్షిణంపాదమగ్రే హరసేహళీం మా
ధిష్ఠా" ఇత్యుత్తరపూర్వదేశే ఽంగారస్యోల్లేఖనాది కృత్వా
ఽగ్నింప్రతిష్ఠాపయిత్వాగ్నేరపరస్యాం లోహితం చర్మాన
డుహం కృష్ణాజినంవా ప్రాగ్గ్రీవ ముపరిలోమాస్తీర్య తత్ర
ప్రాఙ్ముఖింవధూముపవేశ్య నన్తరమిహగావఃప్రజాయ
ధ్వమితి స్వయంనిషీదే దుత్తరతోవాచంయచ్ఛ త్యానక్ష
త్రోదయా దుదితేషునక్షత్రేషు ప్రాచీముదీచీంవా దిశము
పనిష్క్రమ్య దేవీష్షడుర్వీరిత్యుపస్థాయ మాహాస్మహీతిచ
ద్రిం సప్తఋషయఇతిసప్తర్షీన్ కృత్తికామరున్ధతీంచ ధ్రువ
క్షితిరితిధృవం చోపస్థాయాన్యోఽన్యంసంభాష్య వాచంవి
సృజ్య త్రిరాత్రమధశ్శయ్యాం బ్రహ్మచర్యం క్షారలవణ వ
ర్జనంచకురుతామ్॥

—* ఆగ్నేయస్థాలీపాకః *—

అథాగ్నేయస్థాలీపాక స్సఙ్కల్పం

కృత్వా ప్రజాస్థాలీమితిచరుస్థాలీమభిమన్త్ర్య గ్నయేజు
ష్టంనిర్వపామీతి తస్యాంతణ్డులాన్నిర్వాప్య ప్రక్షాళ్య పాచ
స్పృతయఇతి పక్త్వాచరుగ్ంశ్రపయిత్వా ఽభిఘార్యోత్తరత ఉ
ద్వాస్య పరిస్తీర్య[illegible]గ్నిముపసమాధా యాజ్యేనజు
హుయాముపస్తీర్య చరుంద్విరవదాయాభిఘార్య [illegible]
హామితిహుత్వా పునరుపరిస్తీర్య ద్విరవదాయాభిఘార్య స్వి
ష్టమగ్నఇతిహుత్వా చరుశేషేణబ్రాహ్మణాంభోజయతి త
స్మాఋషభందదాతిసవమతఊర్ధ్వందక్షిణావర్జం పర్వణిప
ర్వణిస్థాలీపాకేనయజేత సోఽయమగ్నేయస్థాలీపాకఇతివ్యాఖ్యా
తః*పూర్ణపాత్రస్తు దక్షిణేత్యేకే ప్రత్యహంసాయంప్రా
తర్వైర్వ్రీహిభిర్వా ఽగ్నయేస్వాహా ప్రజాపతయే
స్వాహేతి సూర్యాయస్వాహాప్రజాపతయే స్వాహేతి
హస్తేనజుహుయాత్ “ దగ్నయేచప్రజాపతయేచ సా
యంజుహోతి యత్సూర్యాయప్రజాపతయేచ ప్రాతర్జు
హోతీతి విజ్ఞాయతే” తూష్ణీముత్తరాం జుహోతీత్యేకేత
మేవానువదన్తి యత్తూష్ణీంతత్ప్రాజాపత్యమిత్యాజ్యేనజు
హుయాత్తేజస్కామస్య పయసాపశుకామస్య దధ్నేన్ద్రి
యకామస్య యవాగ్వాగ్రామకామస్యేతిచవిజ్ఞాయతే”లౌ
కికాగ్నిసంసర్గేఽనుగతే శునకశూద్రరజస్వలాసంసర్గేచ

---

*అష్టముష్టిభవేత్కించి త్కించిచ్చత్వారిపుష్కలం
పుష్కలానిచచత్వారి పూర్ణపాత్రఇహోచ్యతే॥*

పునరాదధీత పత్నీకృచ్ఛ్రంచరేతి యదిస్నాతీపన్కాలాత్ప్రాగను
గచ్ఛే త్తదాపునర్వివాహం కుర్యాద్యది ప్రాతస్తు [illegible]గాత
త్తదాసాయంకాలే ఽగ్నయే స్వాహా పథికృతే స్వాహే
తిహుత్వా ప్రాతర్హోమంకృత్వా సాయంకాలహోమం కు
ర్యా ద్యదిసాయంకాలంనజుహుయాత్ ప్రాతఃకాలే ఽగ్నయే
స్వాహా వైశ్వానరాయ స్వాహేతిహుత్వా సర్వంపూర్వవ
త్కుర్యాత్ ॥

— * వైశ్వదేవప్రశ్నః * —

అథ వైశ్వదేవం పాకసేవాచమేవాం చరుం శ్రపయిత్వా
ఽభిఘార్య యథా హోత్రమగ్నిం ప్రదక్షిణంపరిషిచ్య పరిషి
చ్య అగ్నయే స్వాహా సోమాయ స్వాహేతి తదగ్నేరుత్తరద
క్షిణభాగయోర్హుత్వా మధ్యే వ్యాహృతీ ర్విశ్వేభ్యో దేవే
భ్యో ధన్వన్తరయే కుహ్వై అనుమత్యై ప్రజాపతయే ద్యా
వాపృథివీభ్యాంచ స్వాహాం హుత్వా వ్యాహృతీర్జు
హుయా దిమామే అగ్న ఇతి చరుగంసేధ్మంజుహుయా దేత
మేవ దేవయజ్ఞమితిపద న్తి యదగ్నౌ జుహోత్యపి సమిధం త
ద్దేవయజ్ఞ స్సన్తిష్ఠ తే ఇత్యు క్తం అగ్నిహోత్రాయ వైశ్వదేవ
యజ్ఞాయ బ్రహ్మయజ్ఞాయ దేవయజ్ఞాయ భూతయజ్ఞాయ
మనుష్యయజ్ఞాయ స్వాహేతిహుత్వా పితృయజ్ఞాయ స్వ
ధా నమః [illegible] పఞ్చమహాయజ్ఞాయ స్వాహేతిచహుత్వా వ్యా
హృతీస్స్విష్టకృతం వ్యాహృతీశ్చ హుత్వా తతో యథాదిశం

గృహేబలింహరే ద్బ్రహ్మణేనమ ఇతిమధ్యేనిక్షిప్య బ్రహ్మ
పురుషాదీన్ద్వి పురుషాన్తం ప్రాగన్తం దక్షిణేయమయమ
పురుషయో రుదగన్తం పశ్చిమే వరుణ వరుణపురుషయోర్గ
ప్రాగన్త ముత్తరే సోమ సోమపురుషయో రుదగన్తం బ
లింక్షిప్త్వా ఽఽగ్నేయాదిషు తత్తన్నామ్నా చతురోబలీన్
దత్వా దక్షిణేపిత్రాదిభ్య శ్చతుర్భ్యో దక్షిణాన్తంబలిం
దద్యా త్తత్పశ్చిమే పిత్రుపత్న్యాదిభ్య స్తథైవనిక్షిప్యాకా
శే యావన్తోస్నార్థినఇతి విశ్వేభ్యోదేవేభ్యో దివాచరేభ్య
ఇతిదివారాత్రౌనక్తంచరేభ్యఇతిశయ్యాశిరస్థానే శ్రియాఇతి
పాదప్రదేశే భద్రకాళ్యాఇతి మరుద్భ్యోనమఇతి ద్వారపట్టి
కయో ర్యదిప్రత్యఙ్ముఖ్యోస్యాత్తాముత్తరాన్తం యదిదక్షి
ణోత్తరా ప్రాగన్త మగ్నయేనమఇ త్యశ్మన్తస్య పార్శ్వ
యో రద్భ్యఇత్యుదధానాయం దృషదేనమఇతి దృషద్దృష
త్పుత్రయో ర్వనస్పతిభ్యో నమ ఇత్యులూఖలముసలయో
రోషధీభ్యఇతి శూర్పే బలిందత్వా శునాంచేతి గృహపృ
ష్ఠభాగే బలిశేషంనిరూప్యాచమ్య తతోఽన్తర్గపరిషేకం
కృత్వా భస్మలేపన ప్రోక్షణా గ్న్యాదిత్యోపస్థానంకుర్యా
న్నిత్యంసాయంప్రాత రేవంబలిగంహరే త్తత్కాలప్రా
ప్త మతిథింతర్పయే దేషఏవమనుష్యయజ్ఞో యన్మనుష్యే
భ్యోఽన్నందదాతితన్మనుష్యయజ్ఞస్య నిష్ఠతఇతి విజ్ఞాయతే
ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహావిరచితే
తృతీయప్రశ్నే తృతీయప్రకరణమ్॥

ఏవంత్రిరాత్ర మౌపాసనవైశ్వదేవౌకృత్వా బన్ధుభిః
స్సహభుక్త్వాపూర్వాస్త్రితేచరమ్రణీరాత్రౌ పృథక్శయాతాం
తయోర్మధ్యే ఔదుమ్బర ఆశ్వత్థః ప్లాక్షో వా దణ్డో వాస
సాసూత్రేణవా వేష్టిత స్తిష్ఠతి సఉభయోః క్రీడావారణో
భవతి॥

—* నిషేకః *—

అథ చతుర్థ్యామపరరాత్రౌ పుత్థాయ పత్నీమలం
కృత్వాఘారాన్తే ఽగ్నేప్రాయశ్చిత్తఇత్యాద్యాదిత్యాన్త
మగ్న్యన్త మాదిత్యాన్తం వ్యాహృతీశ్చ హుత్వా భూర్భ
గమితి చతుర్భిః ర్వధూశిర స్యాజ్యమానీయా న్తహోమం
హుత్వా ఽగ్నింప్రదక్షిణంకృత్వా ప్రణమ్య ప్రాచ్యాముదీ
చ్యాంవా వధూముపవేశ్యా భిష్ట్వేతియోనిమభిమృశ్య స
న్నామ్న ఇతి సమీపంగత్వా మామనువ్రతేత్యాలిఙ్గ్య మధు
హేమ్నద్విధమితిమైథునంకుర్వీత సుప్రజాస్త్వాయేత్యుపగమ
నం సన్నామ్నఇత్యాలింగనమిమామనువ్రతేతి వధూముఖే
క్షణమిత్యేకే॥

—* ఋతుసఙ్గమనమ్ *—

అథ ఉదారజఃపశ్యతి తదాత్రిరాత్రం నైనాము
పగచ్ఛేన్నైనౌ తయాసహాసీత నశయీత త్రిరాత్రం స్నానా
భ్యఞ్జన శిరఃకణ్డూయ నాఞ్జన దన్తధావన నఖనికృన్తన త
న్తుకరణ రజ్జుక్రియాదీని వర్జయేత్పర్ణేన ఖర్వేణవా నా
న్నమద్యాత్ దఖర్వేణాన్న మఞ్జలినావా ఽద్యాద్యాం మలవ
ద్వాససమితి బ్రాహ్మణం చతుర్థేఽహని దన్తధావ

సంస్కృత్వా స్నాత్వా శుద్ధస్రగ్గన్ధామ్బరానులేపనా నా
న్యంపురుషంపశ్యే ద్యస్మాదృతుస్నాతా యాదృశంపురు
షంపశ్యతి తాదృశంపుత్రంలభతే పతిశ్చతుర్థీప్రభృత్యా
షోడశీషుతిథిషు సమాసుపుత్రకామో విషమాసుస్త్రీకామ
ఉపగచ్ఛే దుత్తరాముత్తరా ముత్కృష్టాముపదిశన్తి న్య
గ్రోధశృఙ్గమాదాయా భిషూయతద్రసంపుత్రకామాయా
దక్షిణనాసికాఛిద్రే ఉపనయే ద్వామేస్త్రీకామా యాయు
న్మాగర్భ ఇత్యేనాంప్రోక్ష్య విష్ణుర్యోనిమితితా ముపగచ్ఛే
దాఘారాన్తే వైశ్వదేవం వైష్ణవం మూలహోమ మఙ్గహో
మంహుత్వా పూర్వపదుపగచ్ఛే దితికేచిద్వదన్తి॥

—* గర్భాధానమ్ *—

శరీరగౌరవ భర్తృద్వేషా రుచ్యాదిభి గృహీతగ
ర్భాంజ్ఞాత్వా పూర్వస్మిన్పక్షే పుణ్యేపుంనామ్నినక్షత్రే వ
ధూం దక్షిణతఉపవేశ్యాజ్యేనాఘారాన్తేపరిషిచ్య ధాతా
దీని పఞ్చవారుణం మూలహోమం స్విష్టాకారంచహుత్వా
వృషోసీతి తస్యాహస్తేయవాన్ దదాతి సూత్రేణబధ్నాతీ
త్యేకే దధిక్షీరంఘృతం సమమాదాయ భూస్త్వయీత్యా
దిభి స్త్రిస్సంప్రాశయిత్వా ఆచమనంకారయిత్వాదర్భే
ణాభిస్పృశ్యాహమితి నాభేరూర్ధ్వంత్రిరున్మృజ్య పుణ్యాహం
బ్రాహ్మణభోజనంకుర్యాత్॥ —* పుంసవనమ్ *—
అథ చతుర్థేమాసి పూర్వస్మిన్పక్షే పుణ్యేనక్షత్రే

ఉత్తరాంతం ప్రాగగ్రైర్దర్భైనాస్తీర్య తేషు కేశవాదిదా మోదరాన్తా నదగ్నమావాహ్య పోహిరణ్యాపవమానైః స్నాపయిత్వా। పణవాదిభిర్నామోన్తై స్సత్తన్నామభిరభ్య ర్చ్యా తో దేవా ఇదంవిష్ణు స్త్రీణిపదా విష్ణోర్కర్మాణి తద్విష్ణోఃపరమం తద్విప్రాసో విష్ణోర్నుకం తదస్యప్రియం ప్రతద్విష్ణుః పరోమాత్రయా విచక్రమే త్రిర్దేవఃపృథివీమితి ద్వాదశాజ్యాహుతీర్హుత్వా ఘృతమిశ్రితంపాయసం కేశవాదిభ్యోనివేద్య ద్వాదశనామభి రతో దేవాద్యైశ్చ పాయసంహుత్వా ఋగ్యజుస్సామాథర్వభిర్మన్త్రై ర్వైష్ణవైర్విష్ణు సూక్తేన సంప్రోక్ష్య నవాహం తైర్నామభిఃప్రణమ్య పుణ్యాహం మన్త్రహోమంహుత్వా శేషంపాయసం పత్నీం ప్రాశయే ద్గర్భాధానాది విష్ణుబల్యన్తం మాపాసనాగ్నౌ కర్తవ్యం లౌకికాగ్నావిత్యేకే॥

ఇతి శ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే తృతీయప్రశ్నే చతుర్థప్రకరణమ్॥

—* జాతకర్మ *—

అథ జాతకర్మవ్యాఖ్యాస్యామః సూతికాగృహం యథాశాస్త్రంకృత్వా గోమాసితం తిలసిద్ధార్థైర్ధూపయిత్వా ప్రసవకాలే గర్భిణీంప్రవేశయే చ్చతస్రస్త్రియో వాస్త్రియస్తత్రస్థిత్వా హృదయేస్తనే కఞ్చుకంముక్త్వా సశూలేనాభ్యర్థప్రదేశే ప్రసూయత ఇతివిద్యాద్వ్యధి నిరుద్ధగ

ఖార్స్యాత్సృవచర్లాంయోనౌనిష్పద్య తత్రైవనిదధ్యా
త్సర్వకర్మసు కేనవా ధూపయేత్సుఖసూతింలభతే గుఞ్జామూ
లమాహృత్య రక్షణార్థం హస్తపాదయోర్బధ్నీయాద్య
దా జాయమానస్య శిశోర్నాసాగ్రం దృశ్యతే తదాశుభాశు
భం సమీక్షేన్మాతుశ్శిరోదేశే దక్షిణతఉదకుమ్భంనిక్షిపేత్పా
దయోర్వాద్యవిశేష మవాక్పుష్పమోషధీమిత్యేకే యథైవ
సోమగ్నిపవత ఇత్యుదరమభిమృశే జ్జపేదిత్యేకే జాతేకుమా
రే అశ్మ పరశు హిరణ్య తిలాక్షత ఫలీకరణ సిద్ధార్థ మ
ధ్వాజ్య పయాంసి సమ్భృత్య ద్వారస్యవామభాగ ఽశ్మా
నంప్రతిష్ఠాప్య తస్మిన్ పరశుం తస్మిన్ హిరణ్యం నిక్షిప్యా
శ్మాభవేతి హిరణ్యమధర మశ్మానమూర్ధ్వంచకరోతి త
స్మిన్ అంగాదంగాదితి మయాకయావాస్త్రియా కుమారం
ధారయేన్మాతా వాఽథైన మద్భిరభ్యుక్ష్య తిలదేవపద్య
స్వేతి సాక్షతాంస్తిలాన్ క్షురసినిక్షిప్య నిత్యమన్యో నోపా
సనంకారయే దరణ్యాంవాఽఽరోపయే ద్ధాన్యారణిమా
దాయ మథిత్వా ద్వారస్యదక్షిణతః ప్రోక్షణోల్లేఖనాన్తే
ఽగ్నింప్రతిష్ఠాప్య దర్భైః పరిస్తీర్య పరిషిచ్య శణ్డేరథో యు
శ్చణ్డ ఆలిఖన్నర్యక్ష్ణ ఆన్ధ్రీముఖగ్గ కెశినీ రేతార్ఘునత
పూర్వపషాం మిశ్రవాససో నక్తంచారిణో నిశీథచారిణీ తా
సాంత్వ మయంతేయోని ర్మనామేతి వ్యాహృత్యాన్తం
జుహుయా దపివా ఽశ్మాంతకే కపాలం నిక్షిప్యైతస్మిన్వ్ర

షభశకృత్పిణ్డంనిధాయో త్తప్తమాహృత్య ధూపందత్వా
పూర్వవత్ప్రతిష్ఠాప్య జుహుయా చ్ఛ్రోత్రియాగారాద్వా
ఽఽహరే ద్యేనాగ్నినాజాతకర్మభవతి తేనాస్యసర్వసం
స్కారాభవన్తి హస్తంప్రక్షాళ్యభూమింస్పృష్ట్వా యత్తేసు
శిమఇతి వచా పథ్యాక్ష హిరణ్యా న్యశ్మనినిధాయ మధుస
ర్పిర్భ్యాంఘృతంకరోతి తన్మేధాఘృతమితివదన్తి పయ
స్సహితమేతదేవబ్రాహ్మం ఘృతమిత్యా మనన్తిదర్భేణ
హిరణ్యంబద్ధ్వా కుమారస్యవక్త్రమన్తర్ధాయ భూర్బు
వఇతి ఘృతద్వయం సకృత్ప్రాశయతి ప్రతిమన్త్రమిత్యేకే
ఏవమహరహస్సాయంప్రాతర్హుత్వా ఘృతంప్రాశ
యిత్వా మన్త్రితాభిశ్శీతోష్ణాభిరద్భిస్స్నాపయిత్వా క్షేత్రి
యైత్వేతి మాతుస్సమీపంనీత్వా మూర్ధాన్యవఘ్రాయయా
తేవేదికేతి మాతురంక అధాయ తాసాంత్వేతి దక్షిణాదిస్త
నౌ ప్రత్యేకంప్రక్షాళ్య యాంకుమారఇతి తథైవపాయయే
దాపోహవిష్ఠేతి శిరోదక్షిణదేశస్థిత ఉదకుంభే సాయంప్రా
తర్గి పూర్వజలంవిసృజ్య నవంజలంనయే త్తృతీయే పఞ్చమే
సప్తమే నవమేవా ఽహ్నిశయనాదికం యథార్హంశో
ధయతి॥

—* వాస్తుసవనమ్ *—

అథవాస్తుహోమం వ్యాఖ్యాస్యామో నవగృహప్ర
వేశే సూతకప్రేతకయోరన్తేవా కర్తా కేశశ్మశ్రూణి వాప
యిత్వా మృణ్మయాని పురాణాని త్యక్త్వా ఽన్యానిసఙ్గృ

హ్యావస్త్రాదీన్యథోక్తం శోధయిత్వా ఉపాసనాగ్నౌ వా
ఘారాన్తే వాస్తోష్పత ఇత్యాదిద్వాభ్యాం భూమియజ్ఞేనే
ష్ట్వా భూమియజ్ఞాయస్వాహేత్యాదిద్వాభూమియజ్ఞదైవ
త్యే మేదినీత్యాది పఞ్చభూమిదైవత్యాః వ్యాహృతీర్జు
హుయాద్దర్భముష్టిమగ్నౌప్రజ్వాల్య హమగ్నే అగ్నింగృ
హ్ణామీతి తస్మాదాదాయ పూర్వద్వారాదారభ్య కుడ్యస్యాలా
దన్తర్బహిశ్చ సూతకేదక్షిణం పిత్రకేవామం పరీత్య
గృహమధ్యే పర్యగ్నింకృత్వా ఉపరద్వారేణ ప్రక్షిప్య ద
ర్భముష్టింవిసృజేత్తేనైవపథా పాత్రేణ పుణ్యాహజలం
ప్రోక్ష్య స్రావయన్నణోరణీయానితి శిష్టైస్సహప్రోక్షయే
దేవంవారుణాద్ద్వారాద్వా పూర్వద్వారం దక్షిణాదుత్తర
ముత్తరాద్దక్షిణంచ పర్యగ్నిప్రోక్షణే భవేతాం పునరేతేశ
తాది చత్వారోవరుణదైవత్యా విశ్వేదేవస్యేత్యాదిద్వావై
శ్వదేవా వతోదేవాది షడ్వైష్ణవా ద్వావిత్యేకే ఇన్ద్రమన్వ
మిత్యాదిద్వా రౌద్రౌ బ్రహజజ్ఞాన మిత్యాదిద్వా
బ్రాహ్మౌ మిత్రశ్వాసస ఇత్యాదిద్వా కౌబేరా యు
వమేతానిత్యాది త్రయోఽగ్నీషోమీయా బృహస్పతి
దేవానామిత్యాది చత్వారోబార్హస్పత్యా స్త్రాతారమి
న్ద్రమిత్యాది త్రయోదశైన్ద్రా యమోదాధారేత్యాదిద్వా
యామ్యౌ మిత్రస్యచర్షణీత్యాదిత్రయోమైత్రా భూమియ
జ్ఞాద్యంతేషు ప్రత్యేకం చతస్రోవ్యాహృతయ ఇత్యేవంద్వ్యా

త్తరశతం వాస్తుహోమస్యాహుతయో భవన్త్యథాన్త హోమః॥ ఇతిశ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే తృతీయప్రశ్నే పఞ్చమప్రకరణమ్॥

—*ఉత్థానమ్*—

అథ దశమేద్వాదశేవాఽహ్ని భవత్యుత్థానం జాతకాగ్నిమరణ్యాం సమిధివా సమారోప్య కర్తా కృతసర్వాంగవపనస్స్నాత్వాఽగ్నింమథిత్వా శ్రోత్రియాగారాద్వాఽఽహృత్య పరిషేచనాన్తే ధాతాదీన్ పఞ్చవారుణం మూలహోమం హుత్వా బ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్॥

—*నామకరణమ్*—

అథ పఞ్చాశత్సుదినేష్వేకస్మిన్ దినే పుణ్యేనక్షత్రే స్వదక్షిణత ఆసీనస్య కుమారస్య నామదధాతి జాతకాగ్నావాఘారంహుత్వాఽగ్నింపరిస్తీర్య కుమారస్య శిరస్యక్షతానారోప్య పఞ్చవారుణం ప్రాజాపత్యం స్విష్టాకారంచ హుత్వా త్రివృత్ప్రాశయిత్వా దీర్ఘాన్త మభినిష్ఠాన్తంవాఽఽదిమధ్యయోర్ఘోషవర్ణసహితందన్త్యాన్తస్థం సంయుక్తాక్షరపదస్వరం ద్వ్యక్షరం చతురక్షరంవా నామనిర్దిశేదపివా స్వేత్యుపసర్గస్యాన్తదేవప్రతిష్ఠితంభవతి మమనామేతి కుమారస్య గోత్రనామనిర్దిశ న్యథోక్తనామనిర్దిశతి నక్షత్రనామచ తద్రహస్యంభవత్యగ్న్యాధానాత్పరం స్వకర్మాన్తం నామభవతి పుష్పగన్ధాక్షత దూర్వోద

కాన్త్వమమాదాయ శాఙ్కురిరివేత్యాదిభిః కుమారస్య
పాదాదిశిరోన్తేషు నిక్రపతి నన్దేత్యాదిభిః కుమార్యాః పు
ణ్యాహ మన్త్రఃపరిషేకం కుర్యాత్ ॥

—* వ ర్ష వ ర్ధ న మ్ *—

అథ వర్షవర్ధన మాఘారం హుత్వా కుమారస్య
యస్మిన్నక్షత్రే జన్మ భవతి తదాద్యష్టావింశత్యధిదేవతా న
క్షత్రాణి జుహుయా దార్షభం వైరమణ మగ్నిషోమీయం
వైష్ణవం ధాతాదిమూలహోమం యద్దేవాది కూశ్మాణ్డహో
మంచ హుత్వాऽన్తః పరిషేకం కుర్యా దేవం ప్రతిసంవత్స
రం ప్రతిసంస్కార ముపనయనాజ్జుహోతి తతో వ్రతబన్ధవి
సర్గే ష్వాసమావర్తనాజ్జుహోతి సమావృత్తస్య యద
హ్నా వివాహ స్తదాదిసర్వసంస్థేషు జుహో త్యేవం వర్తమా
నస్య యదాऽష్టమా సాధికాశీతి వర్షాణి భవన్తి సదృష్టస
హస్రచన్ద్రో భవతి తం పుణ్యకృత్తమం బ్రహ్మశరీర మాము

—* శ తా భి షే కః *—

న్తి తస్మాదాపూర్వమాణపక్షే పూర్వేద్యు రేవ నాన్దీము
ఖం కృత్వా పరేద్యుః పూర్వాహ్ణే ఽగ్నిముపసమాధాయా
ఘారాన్తే పూర్వవద్ధుత్వా పూర్వవత్పుష్పాదీర్గృహీత్వా
కపిలఇవేతి ద్వాభ్యాం వృద్ధస్య కపిలేవేతి వృద్ధాయాః శిరసి
నిక్షిప్యా గ్నేః పూర్వతః స్థణ్డిలం కృత్వా పఞ్చకలశా నాదా
య మధ్యే చైకం ప్రాగాదిచతుర్దిక్షు చతురో నిక్షిప్యైకేద

నాపూర్య మధ్యే బ్రహ్మాణం పురస్తాత్ప్రజాపతిం దక్షిణేనర
షీన్ పశ్చిమే చతుర్ముఖముత్తరే హిరణ్యగర్భం చావా
హ్య హోహిరణ్యపవమానైస్స్నాపయిత్వాభ్యర్చ్య హవి
ర్నివేద్య దర్భతాళతారోపణమేకే సమామనన్త్యాయు
ష్టేవిష్ణుత అనుదారా ఇతి వ్యాఖ్యాం కృత్వా యాసుగన్ధా
యాపాత్ర్యాదిభిః కలశైర్యథాలిఙ్గమభిషిచ్య దేవస్యత్వా
ది సర్వత్రానుషజతి । అథైనం వస్త్రాదిభిరలంకృత్యోద్వయ
మిత్యాదిత్యాభిప్రస్థ సంకారయేత్ సంవత్సరమారోప్య రాకే
కాంస్యేవా పాత్రే గవ్యం ఘృతమాపూర్య తస్మిన్సుస్నాని
క్షిప్య తదఘః క్రిం దాపయే దాయురసీత్యనా తస్మిమీ
లాన్త్రల సంపశ్య త్సుపర్ణ ఘృత యుతం పాత్రం బ్రా
హ్మణాయ దత్వా త్పుణ్యాహ మన్త్రహోమం గృహ దేవ
తాపూజనం గోభూదానాదికం బ్రాహ్మణభోజనంచ కృ
త్వా రథాదియానేన గ్రామం ప్రదక్షిణీకృత్య సాయంకా
లే స్థణ్డిలం కృత్వా శ్వేతవస్త్రమాస్తీర్య పిష్టేనసహస్రంసో
మరూపాణి కృత్వా తస్మిన్సోమమావాహ్య కుముదపత్రై
రభ్యర్చ్య తద్దక్షిణే రోహిణీగణం తదుత్తరే ఽనావృష్టిగణం
చాభ్యర్చ్య రాజతపాత్రే శ్వేతపద్మకదళ్యాది దపత్రే వా
ప్రత్యేకం పాయసం హవిర్నివేద్య బ్రాహ్మణేభ్యో యథా
శక్తి దక్షిణాం దత్వా వృద్ధిం శాన్తిం పుష్టిం స్వర్గం చాప్నోతీ
తి విజ్ఞాయతే॥

—* అన్న ప్రా శ న ం *—

అథ జాతకాది షష్ఠే ఽష్టమే వా ఽన్నప్రాశనంకు

ర్త్యా దాఘూరాన్తే ధాతాదీన్ మూలహోమం హుత్వా
పూర్వావత్తి వ్రతాశయిత్వా పాత్రిజుష్ఠు నలంకార
యుక్త మాసనస్థితం కుమారం ధూరాదభిముఖ [illegible]
స్నం పాత్రిశయే ద్రసం ప్రాశయామీతి సర్వత్రానుషజతి సం
బుద్ధిః సామనిధిర్ణశతి యోగే యోగ ఇత్యాచమనం దత్వా
ఉత్థాప్య త్రిసంరోపికః॥ —*ప్రవాసాగమనమ్*—

అథ ప్రవాసాగమన మపరాహ్ణ పుష్యర్క్ష [illegible]
భృత్యా కుమారేణసహ శకునసూక్తం జపన్ గృహాభిముఖంగ
త్వా ప్రదక్షిణం కృత్వా ప్రణమ్య [illegible]
వేద్య కుమారేభ్యః ప్రదాయ తచ్ఛేషేణ గృహస్య [illegible]
తి పఠిత్వా తన్మా మనిధిర్ణశత్ కుమారం పుష్పాదినాలంకృ
త్య [illegible] జప్త్వా [illegible] స్యత్వేతి కుమా
రమజ్య ఆధాయాయుష్యే వర్చసే [illegible]
వృషభం ప్రణమ్య అంగుళీ గన్ధృహీత్వా ఉగ్నిరాయుష్మా
నిత్యాదిభిః కనిష్ఠాదివిసృజ్యా యుష్మైవిశ్వాత ఇతి దక్షిణక
ర్ణే ప్రతిష్ఠావాయావితి వామేజప్త్వా గురుభ్యః ప్రణామం
కారయేత్॥ —*పిణ్డవర్ధనమ్*—

అథ పిణ్డవర్ధనం పాదప్రక్షాళనార్థ ముదకం దత్వా
సపిణ్డైః శ్రోత్రియైస్సహ కుమారం భోజయిత్వా పుణ్యాహం
స్వస్తివాచనంచ కుర్యాత్॥ —*చౌలమ్*—

అథ జాతకాది ప్రథమే తృతీయే పఞ్చమేవావర్షే

చౌళం కుర్యా దాఘారాన్తే మూలహోమం హుత్వా ఽగ్నేః
పశ్చిమే కుమారం ప్రాఙ్ముఖం సాలంకార మాసయిత్వా
శివో నామాసీతి క్షురమాదాయ శివానోభవథేతి శిలాయాం
తీక్ష్ణీకృత్య గోదానమున్త్స్వేతి క్షురవేగాం దద్యా దాపఉన్ద
న్త్వి త్యద్భిస్స్రగ్ంసిచ్య ఓషధే త్రాయస్వైనమితి సాక్ష
తాంకుర ప్రాగుత్తరాగ్రా కుమారస్య శిరసి దర్భాన్నిధా
య స్వధితే మైనమితి క్షురంనిధాయో ధర్వాంగ్రామో యే
నావప ద్యేనపూషా ఽసావాయుషేతి ప్రాగాదిప్రదక్షిణం
ప్రతిదిశం ప్రతిమన్త్రం సదర్భాన్ రోమాణి ప్రవపతి జ్యోక్చ
సూర్యమితి కులధర్మేణ శిఖాక్రమేణ వా చూడావ్యభజే దు
త్తరతో మాతా బ్రహ్మచారీ వా గోశకృతాయుతే శరావె
కేశాన్నియమ్యో దమహామి త్యౌదుమ్బరమూలే దర్భస్త
మ్బే గోష్ఠే వోపగూహతి స్నాతం స్వలంకృతం స్వదక్షిణ
తో నివేశ్య పఞ్చప్రాయశ్చిత్తాని ధాతాదిపఞ్చ వారుణం మూ
లహోమం హుత్వా పుణ్యాహం నాపిత మన్నేన తర్పయిత్వా
క్షురవేదక్షిణాం దత్వా దేవతా పూజనం బ్రాహ్మణభోజనం
కుర్యాత్॥ ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
తృతీయప్రశ్నే షష్ఠప్రకరణమ్॥

